

Korrupciós kockázatok az üzleti szektorban

Nemzeti integritás tanulmány

Második rész

**Magyarország
2008**

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük szépen a külföldi és magyar üzletembereknek, cégvezetőknek, döntéshozóknak, állami és önkormányzati tisztviselőknek, hogy a kutatás során készített mélyinterjúkban feltárták előttünk tapasztalataikat, és betekintést engedtek a mindennapi munkájuk során tapasztalt korrupciós helyzetekbe. Külön szeretnénk köszönetet mondani *Abelovszky Valériának, Adriány Kincsónek, Morgós Katalinnak* és *Tausz Péternek* az interjúalanyok szervezésében nyújtott segítségükért. Köszönjük a tanulmány bírálóinak értékes szakmai hozzájárulásukat.

Köszönet illeti a *Transparency International Titkárságát* és a *Central Eastern European Trustot* a projekthez nyújtott pénzügyi támogatásért, és *Marschall Miklóst*, értékes véleménynyilvánításáért és folyamatos szakmai segítségéért.

Köszönjük szépen az *Antalis Map Merchant Hungária Kft*-nek, hogy a tanulmány kiadásához szükséges papírmennyiséget ingyen bocsátotta rendelkezésünkre.

A fentiek mellett köszönettel tartozunk a külföldi befektetők 85%-át képviselő országok nagyköveteinek, akik nemcsak támogatták a Nemzeti integritás tanulmány elkészítését, hanem folyamatosan napirenden tartják az átláthatóság és a korrupció elleni küzdelem ügyét az általuk alapított *Transparency Working Group* révén, valamint segítik a Transparency International Magyarország munkáját. A Transparency Working Group az következő államok budapesti nagyköveteinek csoportja: Amerikai Egyesült Államok, Ausztria, Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Kanada, Japán, Németország, Olaszország. Szintén köszönettel tartozunk az *Amerikai Kereskedelmi Kamarának*, a *Brit Kereskedelmi Kamarának*, a *Kanadai Kereskedelmi Kamarának* és a *Német-Magyar Kereskedelmi és Iparkamarának* amiért támogatták a Nemzeti integritás tanulmány elkészítését.

Felelősségi nyilatkozat

A tanulmányba a bírálótírók észrevételei csak részben kerültek beépítésre, így a munkában kifejtett vélemények a Transparency International Magyarország álláspontját képviselik.

A jelentés kézírata 2008 áprilisában zárult le. A tanulmányban megjelent adatok és állítások hitelességét a lehető legszélesebb körben ellenőriztük. Mindazonáltal a Transparency International nem vállal felelősséget a jelentésben található információk egyéb célra vagy más kontextusban való felhasználásáért.

© 2008 Transparency International
Transparency International Secretariat
Alt Moabit 96
10559 Berlin
Germany
<http://www.transparency.org>

A Transparency International Magyarország gyémánt fokozatú támogatója 2008-ban

Trust for Civil Society in Central & Eastern Europe

A Transparency International Magyarország arany fokozatú támogatói 2008-ban

Szerzők

Szerzők

A tanulmány megírásában Alexa Noémi, Bárdos Rita, Szántó Zoltán és Tóth István János vettek részt. Az „Üzleti környezet” című rész Alexa Noémi és Bárdos Rita közös munkája, a „Korrupciós kockázatok” című fejezetet Alexa Noémi, Szántó Zoltán és Tóth István János készítette.

Alexa Noémi a Transparency International Magyarország ügyvezető igazgatója. Antropológus, közgazdász, a Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok szakán szerzett Ph.D. fokozatot. A TI magyarországi tagozatához való csatlakozása előtt a közigazgatásban dolgozott, és EU-s forrásokkal kapcsolatos kutatási tevékenységekben vett részt. Széles körű tapasztalatokkal rendelkezik nemzetközi projektek és kutatómunkák megvalósítása terén.

Bárdos Rita ügyvéd. Az ELTE Állam-és Jogtudományi Karán diplomázott, ezt követően PhD-képzésen vett részt. Az ELTE ÁJK Munkajogi Tanszékének külső oktatója, a Magyar Versenyjogi Egyesület tagja, ennek keretében részt vett a Nemzeti Jelentések elkészítésében. Német és angol jogi szaknyelvi könyvek társszerzője, versenyjogi tárgyú cikkek írója.

Szántó Zoltán egyetemi tanár, a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézetének igazgatója. Közgazdász-szociológus, kandidátus, fő kutatási területe: analitikus társadalomelmélet és gazdaságszociológia. Az elmúlt években több empirikus kutatást vezetett a privatizáció, a pénzügyi kultúra, az adócsalás és rejtett gazdaság, a kollektív cselekvés, valamint a munkaerőpiac és gazdasági szervezetek társadalmi beágyazottsága témakörökben. Számos publikációja jelent meg magyar és angol nyelven. Egyik alapítója és vezetője a Budapesti Corvinus Egyetem Korrupciókutató-központjának.

Tóth István János az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, a Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet igazgatója, és a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézetének egyetemi magántanára. Fő kutatási területe: rejtett gazdaság, korrupció, és vállalati alkalmazkodás. Az elmúlt években több empirikus kutatást vezetett az adócsalás és a rejtett gazdaság, a vállalatok üzleti kapcsolatai, valamint munkaerő-piaci témakörökben. Számos publikációja jelent meg magyar és angol nyelven. Egyik alapítója és vezetője a Budapesti Corvinus Egyetem Korrupciókutató-központjának.

Belső bírálók

Bátory Ágnes a Transparency International Magyarország kuratóriumának elnöke. Az ELTE jogi karán diplomázott, majd a Cambridge-i Egyetemen szerzett Ph.D. fokozatot Nemzetközi Kapcsolatok szakon. A CEU docenseként és kutató munkatársként posztgraduális kurzusokat tart többek között korrupció kontroll és közpolitikai etika témákban, és különböző nemzetközi kezdeményezések keretében járul hozzá a korrupció elleni küzdelem oktatásához.

Fáth Péter, a Transparency International Magyarország Tanácsadó Testületének tagja. Közgazdászként végzett az MKKE-en Budapesten 1980-ban. Pályáját a Hungarovinnél magyar borok exportjával kezdte, 1985-ben csatlakozott a Mezőgazdasági Minisztérium Külkereskedelmi Osztályához, majd tagja lett a genfi GATT tárgylásokon résztvevő magyar delegációnak. 1990-től volt az Amerikai Kereskedelmi Kamara (AmCham) igazgatója, majd vezérigazgatója. 2008. április 1-től független tanácsadóként tevékenykedik.

Hack Péter a Transparency International Magyarország Tanácsadó Testületének tagja, az ELTE jogi karának oktatója. 1990-ben beválasztották a magyar Országgyűlésbe ahol 2002-ig országgyűlési képviselőként dolgozott. 1994 és 1998 között az alkotmányügyi és Igazságügyi Bizottság elnöke volt.

Lőke András a Transparency International Magyarország kuratóriumának társelnöke. Egyetemi tanulmányait az ELTE angol-orientált szakán végezte. Jelenleg a HVG hetilap Trend rovatának szerkesztője, korábban a lap Interjú rovatát szerkesztette, illetve nemzetközi politikai és gazdasági

cikkeket írt. 2001 óta a tényfeltáró újságírást támogató Gőbölös Soma Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Nizák Péter a Transparency International Magyarország kuratóriumának tagja. Az ELTE-n diplomázott, ahol jelenleg a Politikatudományi Intézet Ph.D. jelöltje. 1991 óta dolgozik a magyarországi civil szférában különböző alapítványok igazgatójaként és programkoordinátoraként. Fő szakterületei a demokráciafejlesztés, nonprofit fejlesztési programok és a részvételi demokrácia.

Szombati Zsuzsa a Transparency International Magyarország fejlesztési igazgatója. Történelem-francia szakos tanárként diplomázott az ELTE-n, majd diplomata férjével több, mint tizenöt évet töltött három kontinens négy országában. Érdeklődése az eltérő kultúrák közötti kommunikációs problémák felé fordult, mely 2000-től a humánpolitikával egészült ki.

Külső Bírálók

Amerikai Kereskedelmi Kamara

Atkári János, Pénzügykutató Zrt.

Bencze József, Országos Rendőr-főkapitányság

Csapó Annamária, független szakértő

Devecz Miklós, független szakértő

Gruber Attila, független szakértő

Kovács Árpád, Állami Számvevőszék

Kühn János, Ernst&Young

Mong Attila, újságíró

Oppenheim Ügyvédi Iroda

Szili Márta, Joint Venture Szövetség

Vajda Éva, újságíró

Varga István, Brit Kereskedelmi Kamara

Zara László, Magyar Adótanácsadók és Könyvviteli Szolgáltatók Országos Egyesülete

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	2
Felelősségi nyilatkozat.....	2
Szerzők	4
Szerzők	4
Belső bírálók	4
Külső Bírálók	5
Tartalomjegyzék	6
Bevezető.....	7
Mi a nemzeti integritásrendszer?	7
Miért készítünk nemzeti integritás rendszer (NIS) országtanulmányokat?	7
A NIS tanulmányok módszertana	8
Az üzleti szektor kutatása	8
Vezetői összefoglaló	9
Üzleti környezet	11
Jogszabályi környezet	11
Gazdasági környezet	12
Struktúra	14
Számonkérhetőség	15
Integritási mechanizmusok	16
Átláthatóság	17
Panaszok	17
Korrupciós kockázatok.....	18
Üzleti és (ön)kormányzati szféra	19
Üzleti szektoron belüli korrupció	28
A korrupció mértéke és értéke	31
A pénz útja	31
Értékelés	33
Ajánlások	33
Irodalomjegyzék	35
Hivatkozások	36

Bevezető

Jelen kötet a *Korrupciós kockázatok Magyarországon* című, ún. Nemzeti integritás tanulmány második része. A 2007 decemberében megjelent első kötet a magyarországi integritás rendszerének közintézményeire koncentrált, míg ez a tanulmány kifejezetten az üzleti szektor korrupciós mechanizmusait ismerteti. Ennek megfelelően a kiadvány nem tartalmaz leírást a hazai korrupcióval kapcsolatos általános adatokról, és a korrupcióellenes intézkedésekről, a témákat a *Corruption risks in Hungary. National Integrity System Country Study. Part One* című kötet részletesen tárgyalja.

A kötet első része a Transparency International nemzeti integritás rendszer módszertana alapján készült, míg a második, az üzleti szektorra vonatkozó rész kiegészült a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézete által kidolgozott módszertannal. A Bevezető mindkét módszertan ismertetésére kitér.

Mi a nemzeti integritásrendszer?

A nemzeti integritásrendszer (NIS) azoknak a kulcsfontosságú intézményeknek és sajátos területeknek, az ún. pilléreknek az összessége, amelyek biztosítják az adott társadalom integritását, átláthatóságát és számonkérhetőségét és fenntartható működését. Megfelelő működése esetén a NIS, mint a hatalmi és hivatali visszaélés, valamint a hűtlen kezelés minden formája elleni átfogó küzdelem eszköze védi ki korrupciós lehetőségeket. A NIS megerősítése magában foglalja a jó kormányzás előmozdítását a szóban forgó társadalom minden vonatkozásában.

A korrupció visszaszorítása érdekében a Transparency International (TI) átfogó megközelítést alkalmaz, amelynek keretében kidolgozta és közzéteszi a NIS kutatásának módszertanát. Habár nincs útmutató a korrupció hatékony megelőzési rendszerének létrehozásához, növekszik a nemzetközi konszenzus a legjobban működő korrupcióellenes/integritást támogató rendszerek főbb sajátosságainak kérdésében. Az országtanulmányokat a korrupcióellenes rendszer intézményeinek minősítő értékelése alapján készítjük.

Miért készítünk nemzeti integritás rendszer (NIS) országtanulmányokat?

Minden egyes tanulmány célja a nemzeti integritás rendszer (NIS) értékelése a jogszabályok és szabályozási intézkedések elméleti, valamint ezek érvényesülési módjának gyakorlata szempontjából. A tanulmányokkal a Transparency International áttekintést igyekszik nyújtani az országok nemzeti integritásrendszereiről a világ minden táján. Ezek a tanulmányok mércét állítanak fel a szóban forgó országok fejlődésének nyomon követésére. Az elvárt szintek megállapítása kiindulópontja lehet a sürgős beavatkozást igénylő területek meghatározásának, illetve a tanulmányok alapján a nagyobb pártok értékelhetik a korrupció elleni harcra tett javaslatokat. A NIS országtanulmányok kiemelik például a legsikeresebbnek bizonyuló pillérek és ennek okait, illetve a hatékonyságukat növelő és csökkentő tényezőket, valamint vizsgálja, hogy a pillérek kölcsönösen támogatják-e egymást. Az országtanulmányok értékelik azokat a területeket, amelyekre a rendszer javítása érdekében figyelmet kell fordítani, továbbá a NIS általános fejlődéséhez szükséges tényezőket.

Az országok összehasonlítása során a tanulmányok szilárd, empirikus alapot biztosítanak ahhoz, hogy megértsük, hogy a jó, illetve rossz korrupciós mutatókkal rendelkező országokat miként kormányozzák. Az azonos régiókon, illetve a hasonló politikai, gazdasági és társadalmi szerkezettel rendelkező országcsoportokon belül a tanulmány eredményei nyomást fejthetnek ki, ösztönözve a reformok megvalósítását vagy a hasonló fejlődési szakaszban levők tapasztalatainak hasznosítását.

A Transparency International az országtanulmányokat fontos mérőeszközként is használja. Kiegészítik a TI olyan indexeit és felméréseit, mint a korrupció érzékelési indexet (CPI), az exportáló országok korrupciós indexét (Indice de corruption des pays exportateurs – ICPE) és a globális korrupciós barométert vagy az országok speciális gyakorlatát és korlátait vizsgáló nemzeti felméréseket. A NIS

tanulmányok empirikus kvalitatív elemzést nyújtanak egy ország integritását biztosító rendszerek szabályairól és gyakorlati alkalmazásukról. 2008 tavaszáig több mint 70 ilyen tanulmány készült el.

A TI szerint a korrupciós kockázatok feltárásához és az ezeket csökkentő stratégia felállításához szükséges, hogy megértsük a NIS pilléreinek szabályozási környezetét és teljesítőképességét, valamint kölcsönhatásukat és működésüket. A NIS országtanulmány a TI egyedi terméke, egyrészt azért, mert a TI korrupció elleni szisztematikus megközelítését alkalmazza, másrészt azért, mert független, hiszen a világ vezető korrupcióellenes civil szervezetének elemzésén alapszik.

A NIS tanulmányok módszertana

A NIS országtanulmányok az országok korrupció ellenes rendszereinek kvalitatív értékelését nyújtják. Ezeket a tanulmányokat objektív és szubjektív forrásokra alapozzuk, amelyek aránya függ a vizsgált ország sajátosságaitól. Ezért a tanulmányok elméleti és helyszíni kutatást is alkalmaznak.

Minden országtanulmányhoz legalább egy fókuszcsoporthoz tartunk. A fókuszcsoporthoz kormányzati és korrupcióellenes szakembereket hívunk meg mind a köz-, mind a magánszférából, valamint szellemi foglalkozásúakat (például ügyvédeket, könyvelőket és mérnököket), és ha szükséges, a média és a civil társadalom képviselőit. A fókuszcsoporthoz célja hogy partnerek széles körét gyűjtse össze a nemzeti integritásrendszer értékelésére és az országtanulmány első tervezetének megvitatására, az itt elhangzottakat beépítjük a végleges tanulmányba.

Minden országtanulmányt külső szakértők is véleményeznek.

A NIS országtanulmányokat általában egy szerző állítja össze, de a mi esetünkben ettől eltértünk. Magyarországon a korrupció kutatása bizonyos részterületekre koncentrál, és hiányzik a szektorokon átívelő megközelítés, ezért a Nemzeti integritás tanulmány első részének minden fejezetét az adott terület szakértője írta. A kutatás a NIS „pilléreinek” működését és ezek kölcsönhatását tárja fel, ezért nem feltétlenül elemzte részletesen mindazon területeket, amelyeket az adott országban korruptnak tartanak. Magyarország esetében az egészségügyet, amit az egyik legkorruptabb területnek tekintenek, elemzésünk módszertani korlátok miatt nem érinthette.

Az üzleti szektor kutatása

Magyarországon az üzleti szektorban a korrupciót kevésbé kutatják, és a korrupcióellenes küzdelem még mindig kizárólagosan a közszférára koncentrál, noha az üzleti környezet speciális elemzést igényel. A TI Magyarország a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézetének közreműködésével önálló, célzott kutatással tárta fel a magánszektor korrupciós mechanizmusait, és külön kötetben jelenteti meg a munka eredményeit.

A magánszektor, mint a NIS pillére kulcsszerepet játszik a korrupció elleni fellépésben. Szoros összefüggés mutatható ki az átláthatóság és a gazdasági növekedés között,ⁱⁱ így egy ország versenyképességét, befektetési környezetét nagymértékben meghatározza, hogy az üzleti élet szereplőinek milyen mértékű és típusú korrupcióval kell szembenézniük; mennyire egyértelmű és kiszámítható jogszabályi, gazdasági és kulturális feltételek mellett kell működniük. A közszféra költségeinek jelentős részét adó formájában az üzleti szférában előállított javak biztosítják, a köz- és a magánszektor csak egymással folyamatos együttműködésben létezhet. Amennyiben a köz- és a magánszféra találkozási pontjainak szabályozása világos, és a gyakorlatban a viszony átláthatóan működik, a rendszer kevés teret enged a visszaéléseknek.

Kutatásunk célja az volt, hogy feltérképezzük azokat a szabályozási hiányosságokból vagy a szabályok gyakorlati alkalmazásából eredő gyenge pontokat, amelyek az üzleti életben belül, illetve a köz- és a magánszféra találkozásakor korrupciós kockázatot rejtenek, és gátolják a tiszta és tisztességes versenyt az üzleti életben.

Az üzleti szektor korrupciós mechanizmusainak feltérképezése a NIS országtanulmányokban alkalmazott módszertan átdolgozását tette szükségessé. A hagyományos szociológiai kutatási módszerek (kérdőíves adatfelvétel, interjú, fókuszcsoporthoz, dokumentumelemzés, sajtóelemzés stb.) önmagukban sokszor nem vezetnek kielégítő eredményhez. Ezért meggyőződésünk szerint a korrupció

empirikus vizsgálata során a különböző kutatási technikák ötvözésére van szükség: a kvantitatív és kvalitatív módszerek együttes alkalmazása nagyobb esélyt kínál a korrupciós mechanizmusok feltárására és tényleges elterjedtségük becsléséreⁱⁱⁱ. A tanulmányt az NIS kutatások standardjai szerint objektív és szubjektív forrásokra alapoztuk, ezért a kutatás során elméleti és helyszíni kutatást is alkalmaztunk.

Az eredmények megbízhatósága érdekében a rendelkezésre álló adatok összegzését harminc^{iv} – üzletemberekkel, állami intézmények vezetőivel és gazdasági szakemberekkel készített – mélyinterjúval és a 2006-2007-es időszak korrupciós témájú, on-line sajtóban megjelent cikkeinek elemzésével egészítettük ki.^v A külföldi befektetések 85%-át adó országok nagykövetei a befektetőktől érkező, korrupciós ügyeket érintő panaszok megnövekedett száma miatt 2007 tavaszán *Transparency Working Group* néven együttműködést alakítottak ki. A Transparency Working Group és ugyanezen országok kereskedelmi kamarái azzal a céllal támogatták a Nemzeti integritás országtanulmány elkészítését, hogy objektív, független elemzés készüljön a magyarországi korrupciós helyzetről. Tanulmányunk módszertana elsősorban a donorként felvetett korrupciós kockázati helyzetek feltárására koncentrált, ennek megfelelően interjúalanyaink 50%-a nemzetközi nagyvállalat felsővezetője volt.

Jelen tanulmány a Transparency International Magyarország saját kutatási anyagai, valamint a Corvinus Egyetem Szociológiai és Társadalompolitikai Intézetének a Transparency International Magyarország megbízásából készített három háttér tanulmánya^{vi} és azok zárótanulmánya^{vii} alapján készült.

A tanulmány tartalmát üzletemberekből és kutatókból álló csoport egy kerekasztal beszélgetés során megvitatta, illetve több független külső szakértő bírálta.

A korrupció fogalmának jelentését több szempontból is meghatározhatjuk.^{viii} A kutatás háttér tanulmányainak alapjául a modern politikai gazdaságtan és gazdaságszociológia megbízott – megbízott - kliens (principal – agent - client) modelljét fogadtuk el.^{ix} A modell a racionális döntések elméletén nyugszik: szereplői mérlegelik cselekvési lehetőségeik várható hasznát és költségét, s azt az alternatívát választják, amelyik a legnagyobb tiszta haszonnal kecsegtet.^x Munkánk a korrupciós mechanizmusok mellett kitér a fekete gazdaság jelenségeire is. A fekete gazdaság adóügyi és gazdaságpolitikai megközelítése a jelenség által okozott károokra – államháztartási bevételek kiesése és versenyhátrány okozása – koncentrált, így a fekete gazdaságnak ezen definícióját alkalmaztuk.^{xi}

A Transparency International nem foglalkozik egyedi korrupciós esetekkel. A kutatásunk során tudomásunkra jutott korrupciós esetek alapján tanulmányunkban a korrupciós jelenségek, folyamatok leírására vállalkoztunk, hogy ennek segítségével tárjuk fel a rendszer gyenge pontjait és fogalmazzuk meg a problémák orvoslására tett javaslatainkat. Mindemellett bizonyos egyedi korrupciós helyzeteket érdekesnek tartottunk e kutatásban is megjeleníteni, mert jól illusztrálják a rendszer működési mechanizmusait. Az ilyen eseteket, egyéni véleményeket fontos jól elkülöníteni a kutatás általános megállapításaitól, ezért azokat keretes formában, az eredeti stílust megtartva közöljük.

A Transparency International Magyarország 2008 januárjában kezdte meg az üzleti szektor korrupciós kockázatainak feltárását. Munkánk célja az volt, hogy tudományos adatokkal alátámasztva, közérthető módon fogalmazzuk meg a döntéshozók számára az üzleti élet tisztaságát akadályozó tényezőket, és javaslatokat tegyünk a feltárt problémák orvoslására. A kutatás az üzletemberek és állami döntéshozók által legproblematikusabbnak ítélt korrupciós helyzeteket mutatja be. Az országban jelenlevő korrupciós jelenségek teljes körű, részletes elemzése további célzott kutatásokat igényel.

Bízunk abban, hogy kutatásunk eredményei hatékony korrupcióellenes intézkedések kialakításához fognak hozzájárulni.

Vezetői összefoglaló

Magyarországon a vállalkozásokra és a versenyre vonatkozó jogszabályok elvileg megfelelő és stabil alapot biztosítanak a vállalkozás szabadságához és a tiszta verseny érvényesüléséhez. A gazdasági és a közélet elleni bűncselekmények büntetési tételei megfelelően szigorúak, a jogalkalmazás azonban komoly hiányosságokat mutat. A gazdasági szereplők működésének tágabb jogszabályi környezete,

mint az adózásra és a lobbizásra vonatkozó szabályok, a közbeszerzési és a pártfinanszírozási törvény nem biztosítják a kiszámítható, jól tervezhető, átlátható és részrehajlástól mentes ügymenetet.

Több állami kezdeményezés a fejlődés irányába mutat, azonban gazdasági és szabályozó szerepében az állam mindaddig nem teremtett az üzleti szférának megfelelő, azt teljesítményre és versenyre ösztönző klímát. A túlzott adminisztratív terhek és bürokratikus szabályozás nehezíti az ügymenetet, az ügymenet önkényes egyszerűsítése korrupciós kockázatot rejt.

A magyarországi piacon működő vállalkozások lassú gazdasági növekedéssel, nem kiszámítható gazdaságpolitikával és adószabályokkal néznek szembe. A vállalkozásokra nehezedő adminisztratív és adóterhek európai viszonylatban magasak. Magas a feketegazdaság aránya, nem utolsó sorban a következetes jogalkalmazás és szankcionálás komoly hiányosságai miatt.

A jogszabályi és jogalkalmazási hiányosságok, illetve a gazdasági környezetből adódó szűk keresztmetszetek mellett a magyarországi korrupció kulturális okokra, a társalomba beivódott korrupció erkölcsi szemléletre is visszavezethető. A magyarországi üzleti kultúra nem a tiszta versenyt helyezi középpontba, nincs a köztudatban az etikus üzleti viselkedés hosszú távú profitteremtő és kockázatcsökkentő hatása, a visszaéléseken kapott cégek nem esnek rossz társadalmi megítélés alá.

A Magyarországon tevékenykedő üzletemberek szerint hazánkban nem, vagy csak rendkívül nehezen lehet korrupciómentesen érvényesülni az üzleti életben. A gazdasági élettel összefüggő korrupciós jelenségek az üzletemberek számára nagyobb problémát jelentenek az üzleti és a közszféra találkozásánál, mint az üzleti szektoron belül.

A magyar gazdaság kis mérete és a piac telítettsége versenyhiányt eredményez. Mindemellert az üzleti szektor jelentős részét állami és önkormányzati megrendelések, támogatások tartják el. A politikai pártok költségei és a politikai elit bevételei nem átláthatók, ezért nem tudjuk cáfolni azt a feltételezést, hogy a politika finanszírozása az üzleti szektor közreműködésével, részben korrupciós mechanizmusok révén történik. A politikai, egyéni és gazdasági érdekek mind állami, mind helyi szinten összefonódnak, ennek következtében időnként meglehetősen nehéz az üzleti szférán belüli és az üzleti és a(z) (ön)kormányzati szféra közti korrupciós helyzetek különválasztása.

Az üzleti szektoron belüli korrupciós mechanizmusokat elsősorban a szektor struktúrája határozza meg. A kevés tőkével rendelkező kis- és középvállalkozásokra főleg a megélhetési korrupció jellemző, ennek legtipikusabb előfordulási formái a fekete foglalkoztatás, adócsalás, fiktív számlázás, megrendelések utáni visszafizetések, számla nélküli megrendelések, kartell megállapodások. A nagyobb cégek esetében a korrupció célja általában a cég profitjának növelése (tisztességtelen piaci magatartás, kartell megállapodások, nagy megrendelések megszerzése) vagy a cég dolgozójának egyéni haszonszerzése.

A korrupció elterjedt jelenség Magyarországon, politikai hovatartozástól és gazdasági szektortól függetlenül találkozunk különböző megnyilvánulási formáival. Interjúalanyaink többsége szerint a korrupció az elmúlt 5-10 évben egyértelműen növekedett Magyarországon, egyaránt jelen van a pénzmozgással nem járó, kölcsönös szívességek alapján működő korrupciós gyakorlat, és a pénzmozgást is feltételező korrupció. Az utóbbi esetben egyre gyakoribbak a többszereplős, láncba szerveződő tranzakció-sorozatok, ami a korrupció intézményesülésének tendenciájára hívja fel a figyelmet.

A korrupciómentes cégvezetés Magyarországon versenyhátrányt eredményez, ami a kedvezőtlen gazdasági tendenciák mellett sok üzletembert ösztönöz arra, hogy elősegítse a korrupció megfékezését és az átlátható viszonyok megteremtését az üzleti életben belül és az üzleti és a közszféra viszonyában.

A helyzet javítását célzó reformintézkedések csak akkor lehetnek sikeresek, ha azokat az állami kiadások jelentős csökkentése kíséri; valamint ha a hangsúlyt a valódi és tartós szerkezeti átalakításokra, illetve a politikai és üzleti szereplők szemléletváltására helyezik.

Üzleti környezet

Jogszabályi környezet

Magyarországon a vállalkozás szabadságának és függetlenségének elvét az alkotmány szabályozza. Ennek keretében a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül, illetve a Magyar Köztársaság elismeri és támogatja a vállalkozás jogát és a gazdasági verseny szabadságát^{xii}. A gyakorlatban a vállalkozás szabadsága érvényesül.

A gazdasági társaságok alapítását és működését szabályozó törvények stabilak, és megfelelnek az európai uniós elvárásoknak. A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény szabályozza a Magyarország területén székhellyel rendelkező gazdasági társaságok alapítását, szervezetét és működését, a társaságok alapítóinak, illetve tagjainak/résztvényeseinek jogait, kötelezettségeit, továbbá felelősségét, valamint a gazdasági társaságok formaváltását, egyesülését, szétválását és jogutód nélküli megszűnését. Gazdasági társaság bármely gazdasági tevékenységet folytathat, amit törvény nem tilt, vagy nem korlátoz.

A cégbíróságok felelősek a gazdasági társaságok feletti törvényességi felügyelet biztosításáért, vezetik az üzleti vállalkozások nyilvántartását és kezelik a vállalkozások végelszámolásával kapcsolatos ügyeket a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény (cégtörvény) alapján. Amennyiben egy gazdasági társaság fizetésképtelenné válik, a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX. törvény (csődtörvény) szerint végzik a felszámolását.

A gazdasági társaságokról szóló törvény és a cégtörvény felépítése, rendszere, tartalma alapvetően bevált, a hazai társasági és cégjog a már alkalmazandó közösségi normáknak megfelelő. A 2006-os jogszabály-módosításokkal a cégek működése egyszerűbbé, a cégek feletti törvényességi felügyelet intenzívebbé vált, a jogorvoslati lehetőségek igénybevételének feltételei javultak, ugyanakkor ezen fórumok hatékonysága még mindig hagy kívánnivalót maga után.

A Világbank Doing business tanulmánya az üzleti életre vonatkozó szabályozás és végrehajtásának minősége alapján rangsorolja az országokat. A nemzetközi felmérés szerint Magyarország 2007-ben Kelet-Közép-Európában az ötödik helyen állt, Észtország, Lettország, Litvánia és Szlovákia mögött^{xiii}. A 2006-os adatokhoz képest Magyarország 21 helyet lépett előre, és ezzel a 45. lett a rangsorban. A javuláshoz valószínűleg hozzájárult a 2007 áprilisában a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium által életre hívott, a vállalkozások életét nehezítő bürokratikus teher csökkentését célzó „Üzletre hangolva” program.^{xiv} A fejlődés ellenére a cégek adminisztrációs terhei Magyarországon még mindig túlságosan magasak, a GDP 4,5-6,7 százalékát teszik ki, szemben az EU-25 átlagában mért 3,5 százalékkal.^{xv}

A tevékenységek döntő hányada nem engedélyköteles, az engedélyeket az illetékes hatóságok objektív feltételek fennállta esetén megadják. A feltételek nagy része könnyen teljesíthető, azonban bizonyos területeken (pl.: pénzügyi tevékenység, biztosítás) érthetően igen szigorúak a feltételek. Bizonyos tevékenységeknél külön törvények az engedélyeken kívül további feltételeket is szabhatnak, így például vannak olyan tevékenységek, amelyeket csak meghatározott cégformában lehet végezni (pl.: befektetési vállalkozás csak részvénytársasági vagy fióktelepi formában működhet).

Az üzleti szektorban elsődlegesen irányadó trösztellenes és versenyjogi szabályozást a tisztességtelen piaci magatartás és versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (versenytörvény) tartalmazza.^{xvi} A versenytörvény megfelelő eszközrendszerrel (előzetes értesítés nélküli ellenőrzések, magas bírságok, magánjogi jogérvényesítés lehetősége és 2003 óta az engedékenységi politika) biztosít a kartellező vállalkozások elleni fellépésre, amelyeket a jogszabály küszöbön álló módosítása^{xvii} megerősít.

A bankügyi és pénzmosás elleni szabályozás legfontosabb jogforrásai a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény, a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény, és a pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2003. évi XV. törvény (pénzmosási törvény). A pénzmosási törvény átfogó módosítására azután került sor, hogy Magyarország 2001 júliusában felkerült az OECD mellett működő Pénzmosás Ellenes Akciócsoport (FATF) pénzmosási szempontból nem együttműködő országok és területek „fekete listájára”. A módosítás orvosolta az FATF által felvetett hiányosságokat és harmonizálta a pénzmosás megelőzéséről szóló törvényt a vonatkozó

uniós irányelvekkel.^{xviii} A módosítás eredményeként a pénzmosás megelőzéséről szóló törvény hatálya alá kerültek azok az új szakmák (pl.: ügyvédek, közjegyzők), amelyeket az irányelvek is felsorolnak.

A közélet tisztasága elleni és a gazdasági bűncselekményeket a Büntető Törvénykönyv szabályozza, különbséget téve a hivatali korrupció és gazdasági korrupció között. Vesztegetés és befolyással való üzérkedés esetén mind az aktív, mind a passzív felet bünteti.^{xix} Viszonylag új tényállásként merül fel a korrupciós kapcsolatoknak a büntetőjogi üldözése a nemzetközi kapcsolatokban is.

A vállalkozások alapítására, működtetésére közvetlenül vonatkozó, valamint a gazdasági bűnözéssel kapcsolatos magyarországi szabályozás a csődtörvény kivételével megfelelő jogi keretet biztosít a szabályszerű működéshez, ugyanakkor a gazdasági vállalkozásokkal kapcsolatos adminisztratív terhek továbbra is jelentősek. A rendszerváltás óta a közélet tisztasága elleni és a gazdasági bűncselekmények büntetési tételei egyre szigorodtak, ugyanakkor a jogalkalmazás problematikus, hiszen gazdasági korrupcióval kapcsolatos ügyek felderítése nem elég hatékony és a vonatkozó bírói döntések nem mindig tükrözik a törvény szigorúságát.

A gazdasági szereplők működésének tágabb jogszabályi környezete, mint az adózásra és a lobbizásra vonatkozó szabályok, a közbeszerzési és a pártfinanszírozási törvény nem biztosítják a kiszámítható, jól tervezhető, átlátható és részrehajlástól mentes ügymenetet. Mintegy harminc törvény foglalkozik Magyarországon adózással és társadalombiztosítással,^{xx} az adó- és vámjogszabályok rendkívül összetettek, és néhol ellentmondásosak. Az adózási szabályok gyakori – a stratégiai ígéretekkel összhangban nem álló^{xxi} –, kiszámíthatatlan módosításai jogbizonytalanságot és a befektetések kiszámíthatatlanságát eredményezik. A jelenleg módosítás alatt álló közbeszerzési törvény túl bonyolult, és sok kiskaput rejt, míg a 2006 szeptemberében hatályba lépett lobbiztörvény nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ugyanis túl szűken határozta meg a lobbisták körét, és nem hatékonyak a végrehajtás ellenőrzési mechanizmusai sem.

Külön érdemes kitérni az érvényben levő párt- és kampányfinanszírozási szabályokra. A rendszerváltás korának igényeihez igazított, jelöltenként 1 m Ft kampányköltségi korlátot megszabó törvény kifejezetten arra ösztönzi a pártokat, hogy kampányköltségeik jelentős részét (független becslések szerint 90%-át) nem átlátható módon finanszírozzák.^{xxii} Általános feltételezés, hogy a cégektől a pártok számára juttatott összegek egy része állami megrendeléseken keresztül kerül vissza a gazdasági szférába.

Gazdasági környezet

Magyarország sikeresen vezette be az 1990-es évek elején a mélyreható átalakulásra irányuló reformintézkedéseket. Dinamikus vállalati és banki privatizációs folyamata, valamint a kedvező befektetési környezet jelentős külföldi működőtőke-befektetést vonzott az országba, beleértve a zöldmezős projekteket csakúgy, mint a meghatározó közműveket. Az 1990-es évek végére néhány erős hazai nagyvállalat jött létre, amelyek egyre inkább regionális szerepre törnek, miközben a növekvő kis- és középvállalati szektor továbbra is alultőkésített maradt.^{xxiii}

A GDP növekedési üteme 2000 és 2007 között 5,1%-ról 1,3%-ra csökkent, mindeközben folyamatosan nőtt az államháztartás hiánya, és romlottak a foglalkoztatási mutatók (a munkanélküliségi ráta 5,7%-ról 7,4%-ra nőtt).^{xxiv} A Magyar Nemzeti Bank előrejelzése szerint az üzleti szféra és a lakossági várakozások is arra utalnak, hogy egyre lassúbb fellendülésre számítanak a gazdaság szereplői. A 2006 nyara óta megfigyelt folyamatos kedvezőtlen költségsokkok után (kezdetben a költségvetési kiigazításhoz kapcsolódó adó-, járulék, illetve szabályozottár-emelések, majd 2007 nyaratól a nyersélemiszer-árak jelentős növekedése) a vállalati szektor jelenleg további költségnövelő hatásokhoz kénytelen alkalmazkodni.^{xxv}

Magyarországon a költségvetés kiadásai a GDP közel 50 százalékára rúgnak – szemben a visegrádi országok 40 százalék körüli átlagával –, ami nagyrészt a magas szociális és jóléti kiadásoknak köszönhető.^{xxvi} Az EBRD Magyarország stratégiája szerint „a költségvetési kiadások és az államháztartási hiány csökkentését a kormány 2006-ban indított pénzügyi konszolidációs programjától várják. A program keretében közvetlen adóemelésekre 2006 őszén került sor a munkaadói társadalombiztosítási járulékok, az általános forgalmi adó és a gazdasági vállalkozásokat érintő adók emelésével. Középtávon a társadalombiztosítási járulék és a gazdasági vállalkozásokat érintő adók lesznek az állami bevételi forrás legfőbb összetevői, ezektől várják 2008-ra a fiskális deficit

csökkentésének több, mint felét. Miközben ez tekinthető a hiány csökkentése irányába tett első lépésnek, széles körben elterjedt aggály, hogy ez a terv kedvezőtlenül érintheti az ország nemzetközi versenyképességét. Már az új adóemeléseket megelőzően is Magyarország rendelkezett az OECD országok között a legmagasabb, a munkabérekhez kapcsolódó adó és járulékszinttel.^{xxxvii} A munkabérek terhelő magas járulékfizetési kötelezettségek alacsony foglalkoztatási szintet eredményeznek, ami a befektetések csökkenése révén kedvezőtlenül hat a gazdasági növekedésre.^{xxxviii}

A magyar gazdaság kis mérete és a piac telítettsége versenyhiányt eredményez.^{xxxix} Mindemellett a magyar gazdaság nagy részét közvetve vagy közvetlenül az állami és önkormányzati megrendelések tartják el, jelentősek a vállalkozások fejlesztését ösztönző különböző állami támogatási programok, így a hazai gazdasági életben az állami források fontos szerepet játszanak, ami a verseny intenzitása ellen hat.

Az állam, mint szabályozó, mint üzleti partner, és mint a társadalmi feladatok szervezője jelenik meg az üzleti életben,^{xxx} mindegyik minőségében komoly befolyása van az üzleti szféra működésére, s így korrupciós kockázataira is. Magyarországon több állami kezdeményezés a fejlődés irányába mutat,^{xxxi} azonban gazdasági és szabályozó szerepében az állam mindaddig nem teremtett az üzleti szférának megfelelő, azt teljesítményre és versenyre ösztönző klímát.^{xxxii} A túlzott adminisztratív terhek és bürokratikus szabályozás nehezíti az ügymenetet, az ügymenet önkényes egyszerűsítése korrupciós kockázatot rejt.

A korrupció és a feketegazdaság egymással szorosan összefüggő, átfedéseket mutató területek: a korrupció elterjedtsége a feketegazdaság egyik kiváltó oka, ebben az értelemben a feketegazdaság aránya a közvetve a korrupció mértékére is utal. A feketegazdaság adóügyi és gazdaságpolitikai meghatározása a jelenség által okozott károokra koncentrál, melyek közül témánk szempontjából kiemelendő a feketegazdaság versenyhátrányt okozó hatása.^{xxxiii} A feketegazdaság mértéke a különböző becslések szerint a GDP 15-18%-át teszi ki,^{xxxiv} ezért (is) szűk az adó- és járulékfizetők bázisa. A rejtett gazdaság formái közül leggyakrabban a bejelentés nélküli foglalkoztatás (30%), a számlák nélküli szolgáltatás (20%) és a bérezéssel kapcsolatos visszaélések (17%) fordulnak elő.^{xxxv}

A kormány 2006 és 2007 folyamán több intézkedést tett a gazdaság fehéritése érdekében.^{xxxvi} 2006-ban és 2007-ben is 10-10%-kal növekedtek az adókból és járulékokból származó bevételek^{xxxvii}, és az Ecostat számítása szerint a gazdaság fehéritését célzó kormányzati intézkedések összességében 96 milliárd forint többletbevételt eredményeztek 2007-ben.^{xxxviii}

Európai uniós viszonylatban magasak a profitot terhelő adók (társasági adó, különadó, helyi iparüzési adó) és a munkaerőt sújtó együttes közterhek, jellemzőek az általánypéldás adók, és sok kisebb adó. A magas adó- és járulékkerhek rossz adómorál, a szabályok kijátszására való törekvés kíséri, az adóelkerülés miatt a GDP negyedének-harmadának megfelelő adóalap tűnik el Magyarországon.^{xxxix}

Az adócsalás volumene az egészen kicsi és a nagyvállalatoknál a legnagyobb, az előbbieknél dokumentációja rendkívül hiányos, jellemző a fekete foglalkoztatás, míg az utóbbiak esetében egy-egy hiba is sokba kerülhet. A legtöbb csalás az általános forgalmi adóból származik, az APEH ügyeinek 80 százalékát teszik ki. Adócsalás szempontjából az építőipar a legfertőzöttebb, amit az informatikai alkatrészek kereskedelme, az autókereskedelem és a vendéglátás követ. A rossz adómorál ellenére az APEH szerint lassan javul Magyarországon az adófegyelem. Az adórendszer reformja folyamatosan napirenden van, egyelőre azonban érdemi változás nem történt.

Az Állami Számvevőszék 2007 áprilisában tette közzé a közpénzügyi szabályozásra vonatkozó téziseit^{xl} azzal a céllal, hogy elősegítsék olyan szabályok kialakítását, intézmények létrehozását és technikai megoldások megtalálását, amelyek átláthatóbbá, kiszámíthatóbbá és hatékonyabbá teszik a közpénzekkel való gazdálkodást mind a nemzetgazdaság és az önkormányzatok, mind pedig az intézmények szintjén. A közpénzügyi rendszer jobb működése, a pénzügyi egyensúly, illetve az ebbe vetett bizalom növekedése révén valószínűség szerint javulnának a versenyképesség és a fenntartható fejlődés külső és belső feltételei, ugyanakkor a három törvény – köztük az alkotmány – módosítását célul kitűző, sok egyeztetést megélt javaslatok kimenetele bizonytalan, féltő, hogy nem élik túl a politikai csatározásokat.^{xli} A tézisek az állami és önkormányzati szférára vonatkozó, önkorlátozó cselekvési irányelvként is működőképeseek, kétséges azonban, hogy alkalmazásukhoz kellő politikai akarat áll rendelkezésre.

Magyarország nemzetközi megítélése a különböző nemzetközi minősítő intézetek szerint 2007-ben javult,^{xlii} ugyanakkor interjúalanyaink szubjektív véleménye alapján 2001 óta folyamatosan romlik. Az

OECD 2008 áprilisában közzétett jelentése szerint Magyarország viszonylag nehéz gazdasági helyzetben van, ettől azonban a fő feladatok nem változtak: a közfinanszírozást rendbe kell tenni, gyorsítani kell a munkahelyteremtést és meg kell reformálni a társadalombiztosítást, a költségvetési konszolidáció megteremtésével együtt.^{xliii} A gazdaságpolitika és a nagy ellátó rendszerek reformja 10-15 éves késést mutat, és negatív hatással van a hazai versenyképességre. Egyes vélemények szerint Magyarország nem rendelkezik átgondolt gazdasági stratégiával, az ad-hoc jellegű lépések pedig elbizonytalanítják a piaci szereplőket.^{xliiv}

A magyarországi piacon működő vállalkozások lassú gazdasági növekedéssel, nem kiszámítható gazdaságpolitikával és adószabályokkal néznek szembe. A gazdasági környezet egyelőre nem biztosítja a piac átlátható és kiszámítható működését, a stabilitás hiánya kedvez a korrupciós helyzetek kialakulásának. A helyzet javítását célzó reformintézkedések csak akkor lehetnek sikeresek, ha azokat az állami kiadások jelentős csökkentése kíséri, és ha valódi és tartós szerkezeti átalakításokat, illetve a politikai és üzleti szereplők szemléletváltását célozzák meg.

Struktúra

A rendszerváltást követően a privatizáció első szakaszában, 1994-ig az állam a viszonylag könnyen eladható, piacképes cégeket értékesítette. 1995 és 1997 között került sor a stratégiai nagyvállalatok értékesítésére. 1997-től az állam elkezdte értékesíteni a nehezebben eladható, kisebbségi tulajdonait is. 2002-től az állami vezetés egyértelmű célja a privatizáció lezárása volt (MOL, Dunaferr, Richter Gedeon, Antenna Hungária, Budapest Airport stb. értékesítése). Az önkormányzati tulajdonban álló cégek privatizációja jelenleg is folyik.

A vállalatok tulajdonosi struktúrája a rendszerváltást követően alapvetően megváltozott, a köztulajdon 1998-ra már csak 23%-kal járult hozzá a GDP-hez, a belföldi magántulajdon hozzájárulása 51%-ra, míg a külföldi tulajdoné 26%-ra nőtt.

Az elmúlt években a vállalkozói szektorban egyfajta alapítási láz volt megfigyelhető, ami elsősorban a mikrovállalkozások számában és jelentőségük növekedésében mutatkozott meg. Magyarországon 707 756 vállalkozás működik, míg a bejegyzett vállalkozások száma elérte a 1 233 704-et 2005-ben.^{xliv} Jellemző, hogy minden vállalati nagyságcsoportban nőtt a külföldi tulajdon aránya, ami érzékelhetően javította a vállalkozások működési hatékonyságát.

Magyarországon a külföldi tulajdonú vállalatok dominanciája figyelhető meg a GDP létrehozásában, a hazai vállalatok beszállítói pozíciója csak szerény mértékben erősödött. A legalább 10% külföldi tulajdonnal rendelkező, Magyarországon bejegyzett vállalkozások száma 1997 és 2005 között nem változott jelentősen, 2005-ben 26 019 ilyen cég működött. Az állam különböző kedvezményekkel támogatja a külföldi befektetéseket, a kedvezmények rendszere azonban a nem nyilvános adatok miatt nem átlátható; egyes szerződések nyilvánossága (és ezáltal a teljesítés civil ellenőrzése) csak peres úton biztosítható.^{xlvi}

A Magyarországon működő vállalkozások 99%-a kis- és középvállalkozás, 67%-uk maximum egy főt foglalkoztat. Összesen 924 olyan cég működik Magyarországon, ahol a foglalkoztatottak száma meghaladja a 250 főt. Interjúalanyaink egybehangzóan állítják, hogy a hazai kis- és középvállalkozások versenyhátrányban, és kiszolgáltatott helyzetben vannak a külföldi tulajdonnal is rendelkező cégekkel szemben. A kis- és középvállalkozói réteg körében jellemző a megélhetési korrupció. Egyrészt nem képesek kitermelni a magas adó- és járulékkerheket, így a szegmens kifelhárítása a kis- és középvállalkozások teljes fizetésképtelenségének kockázatával jár. Másrészt a kis- és középvállalkozások sokszor kizárólag egy nagyobb megrendelőtől (legyen az vállalkozás vagy önkormányzat) függenek, aminek következtében vállalják a megrendelők szabta feltételek teljesítését.

A kormány 2007 őszén fogadta el *A kis- és középvállalkozások fejlesztésének stratégiáját*, amelynek prioritásai a szabályozási környezet, a finanszírozási forráshoz jutás, a vállalkozói tudás és a vállalkozói infrastruktúra-fejlesztés.^{xlvii}

Jelenleg az állam tulajdonában 172 társaság van, amiből tartós állami tulajdonban 93 marad (25-ben van 100%-os állami tulajdon, ebből 8-ban egy darab aranyrészvényt tart meg az állam). A tartós állami tulajdonú cégek közül 86-ban van többségi állami tulajdon, 7-ben pedig kisebbségi állami tulajdon. A még privatizálható állami tulajdonú társaságok száma 79.

Az alábbi kulcs-iparágakban van állami tulajdon Magyarországon:

- 100%-os állami tulajdon: 19 db erdőgazdaság, Magyar Posta Rt., MÁV Zrt., Tiszavíz Vízérőmű Kft., Szerencsejáték Rt.
- 99%-os állami tulajdon: MVM Rt., Tokaj Kereskedőház Rt.
- 25% + 1 szavazat: Herendi Porcelánmanufaktúra Rt., Budapest Airport Rt., Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Eximbank Rt., MEHIB Rt.
- aranyrészvény: MOL Rt., OTP Rt., Hungaropharma Rt., KAGE Rt., PICK Szeged Rt., HERZ Szalámigyár Rt., CD Hungary Rt.

A Budapesti Értéktőzsdén (BÉT) folytatott tranzakciók költsége viszonylag alacsony, és kevés adminisztrációval jár, ugyanakkor kevés az új tőzsdei szereplő. 2008-ban harmincöt kereskedőcég, hatvankettő tőzsdei értékpapír kibocsátó cég van jelen, és negyvenegyféle részvény van forgalomban. A magyar lakosság a teljes megtakarítások csupán 1,2%-át tartja részvényben, ami nemzetközi viszonylatban is alacsony mutató. A BÉT részvényindexe 2007-ben csak 6%-kal bővült, ami elmaradt az előző évek adataihoz képest. Jelentősen, havi 200 md forintról 250 md forintra bővült viszont az átlagos részvényforgalom.^{xlviii} A tőzsdére lépők alacsony száma csak részben magyarázható a kedvezőtlen makrogazdasági körülményekkel; a magyar cégeknek sokszor jobban megéri a profit minimumon tartására törekedni az adóterhek csökkentése érdekében, míg a tőzsdei szereplőknek átláthatónak és profitorientáltnak kell lennie.

Számonkérhetőség

A gazdasági társaságoknak évente be kell nyújtaniuk a számviteli törvény szerinti beszámolót, illetve az elfogadott mérlegüket az illetékes cégbírósághoz. Külön jogszabályokban meghatározott gyakorisággal kell eleget tenniük számadási kötelezettségüknek az adóhatóság illetve a társadalombiztosítási szervek felé (egészségpénztár, nyugdíjpénztár). A cégbíróság felé fennálló kötelezettség elmulasztását a gyakorlatban nem szankcionálják túl szigorúan. Még nagy cégek esetében is előfordul, hogy a cégbírósági adatközlésnek nem tesznek maradéktalanul eleget, és ezt akár évekig büntetlenül tehetik.

A cégbíróság jogosult arra, hogy intézkedésével a cégnyilvántartás közhitelességének biztosítása érdekében a cég törvényes működését kikényszerítse ún. törvényességi felügyeleti eljárás keretében.

A pénzügyi törvény rendelkezései értelmében bizonyos, az üzleti életben részt vevő személyeknek van jelentéstételi kötelezettsége. A legfontosabbak a pénzügyi, befektetési, postai vagy biztosítási szolgáltatást végzők, árutőzsdei, ingatlanüggyel kapcsolatos, könyvvizsgálati, könyvviteli, adószakértői tevékenységet folytatók, játékkaszinó üzemeltetésével, nemesfémek értékesítésével foglalkozók, valamint az ügyvédek és közjegyzők.

A jelentéseket a fenti szervezetekben kijelölt személyek juttatják el az Országos Rendőr-főkapitánysághoz és a Vám- és Pénzügyőrséghez.

A társaságok cégbejegyzésének ma már nem feltétele a kamarai tagság, bizonyos ágazatokban azonban a tevékenység gyakorlását kamarai tagságtól teszik függővé.

A gazdasági szereplők állami felügyeletét a fenti szerveken kívül a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) és a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (PSZÁF) látják el. A Gazdasági Versenyhivatal 1991-ben alakult a versenytörvény érvényesítésére; feladatai közt szerepel a verseny általános elősegítése, a piac versenyhiányos területein verseny létrehozása, és a megfelelő állami szabályozási javaslatok kidolgozása. GVH kemény fellépése következtében megítélése egyre pozitívabb az üzletemberek körében. Egyes üzletemberek nehezményezik azt a gyakorlatot, hogy a kiszabott büntetést azonnal be kell fizetni, és a büntetett cég csak nagyon lassan, esetlegesen évek alatt kapja vissza a pénzt, amennyiben sikeresen be tudja bizonyítani, hogy a GVH hibásan döntött. Meg kell azonban jegyezni, hogy a GVH döntéseinek jelentős részét az első- és másodfokon eljáró bíróságok jóváhagyják,^{xlix} ezért a szigorú büntetések rendszerét támogatandónak tartjuk.

A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének célja és kötelessége, hogy biztosítsa a pénzügyi piacok megbízható, folyamatos és átlátható működését, erősítse a pénzügyi piacokkal szembeni bizalmat, elősegítse a pénzügyi piacok tisztességes versenyen alapuló fejlődését, megvédje a piaci szereplők

jogos érdekeit, megfelelő információt nyújtson a fogyasztók kockázatának csökkentésére, és aktív szerepet vállaljon a pénzügyi bűnözés elleni küzdelemben.

Interjúalanyaink egybehangzó véleménye szerint a jogalkalmazás komoly problémákat mutat Magyarországon. A legtöbbet említett hiányosságok a hosszadalmas eljárások, illetve a nyomozati szervek és/vagy a bíróságok szakmai felkészületlensége voltak, ami azt eredményezi, hogy a közélet tisztasága elleni és a gazdasági bűncselekmények tárgyában kiszabott ítéleteknek nincs visszatartó erejük.

Egy pénzmossási akcióhoz a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges információ három másodperc alatt jutott el, míg a felderítés alatt, ugyanez az információ fél év alatt ment keresztül a rendőrségen.

2007 első negyedében 195 091 gazdaság elleni bűncselekménnyel kapcsolatos eljárás fejeződött be, amelyek 60%-a a nyomozás megszüntetésével, 35%-a vádemeléssel zárult.¹ Meg kell jegyezni, hogy a személyes adatok védelmére vonatkozó szigorú szabályok következtében a gazdasági bűncselekmények bizonyíthatósága komoly akadályokba ütközik Magyarországon.

A gazdasági bűncselekmények felderítését tehát akadályozhatja a nyomozó szakemberek szakértői tudásának hiánya, a nyomozó szervek kapacitáshiánya, illetve magas szintű politikai és gazdasági érdekek összefonódása esetén a nyomozó szervekre nehezedő politikai nyomás. Az ügyek kibogozhatatlansága és elhúzódása miatt az általános feltételezés szerint nem jogkövető magatartásnak nincsenek komoly következményei.

A számonkérhetőség terén jelentős javulást lehetne elérni a cégek belső ellenőrzési rendszerének fejlesztésével. A PricewaterhouseCoopers felmérése szerint a vállalati visszaélések 30%-a véletlenül derül ki, 32%-ukat tárja fel a belső ellenőrzési és kockázatkezelési rendszer és 17%-ukat az anonim bejelentések.¹

Integritási mechanizmusok

A Hungarian Business Leaders Forum *Üzleti etika és átláthatóság* munkacsoportja 2007-ben kérdőívet dolgozott ki a hazai vállalatok körében alkalmazott etikai szabályok felmérésére.¹¹ A korlátozott számú mintán végzett lekérdezés után megállapították, hogy nincs a köztudatban az etikus üzleti viselkedés hosszú távú profitteremtő és kockázatcsökkentő hatása, és a kis- és középvállalatok kevésbé érdekeltek etikai kódexek kialakításában és alkalmazásában. A meglévő normákat zömében csak cégen belül alkalmazzák, továbbá legfőbb céljuk a cég saját működésének védelme, kevésbé terjed ki az egészséges piaci mechanizmusok és a versenyszellem támogatására, az alvállalkozói szerződésekre. Még azon cégek esetében is, ahol a normákat lefektették, hiányzik a következetes végrehajtás és szabályszegés esetén az érintettek felelősségre vonása limitált.

Az integritási mechanizmusok terén javasolt lenne a beépített etikai kockázatkezelés minél szélesebb körű terjesztése, és az egyéni felelősség erősítése.

A munkaszerződések elenyésző hányadában található külön rendelkezés a korrupció tilalmáról. Ez főként olyan munkáltatóknál jellemző, akik részben/egészben külföldi irányítás alatt állnak, és akik a munkaszerződéseket a külföldi „központnál” alkalmazott minták alapján szerkesztik. Általában jutalékkal vagy más hasonló külön juttatással próbálják meg a munkavállalókat visszatartani a vesztegetéstől, illetve egyéb eszközökkel ellenőrizhetővé tenni a munkafolyamatot (pl. ügyfelekkel, partnerekkel csak a céges, vonalas, hangrögzős telefonról lehet kommunikálni stb.).

A gazdasági társaságokról szóló törvény meghatároz a vezető tisztségviselőkre és a felügyelő bizottság tagjaira vonatkozó összeférhetetlenségi kritériumokat. A gazdasági szereplőkre és a közszféra dolgozóira vonatkozó összeférhetetlenségi szabályok jelentős fejlődésen mentek keresztül, de még nem teljes körűen fedik le az összeférhetetlenségi helyzeteket. Különösen a helyi önkormányzatok szintjén problematikus a gazdasági és politikai szereplők és érdekek összefonódásának szabályozása. Ezen a helyzeten egy megfelelően kidolgozott és végrehajtott lobbitorvény, valamint a közszférára vonatkozó etikai szabályok alkalmazása nélkül nehéz változtatni.

Átláthatóság

Hazánkban a cégbíróságok vezetnek a magyarországi székhellyel rendelkező cégekről, illetve a külföldi cégek magyarországi fióktelepeiről közhiteles nyilvántartást (cégjegyzék). A cégbíróság bárki kérésére – illeték megfizetése fejében – cégkivonatot, cégmásolatot vagy cégbizonyítványt ad ki (ezen adatok előfizetői díj ellenében interneten is hozzáférhetőek), illetve a cégiratokat bárki – díjmentesen – megtekintheti az illetékes cégbíróságokon vagy a www.e-cegjegyzek.hu honlapon, illetve a cégiratokról – díj fizetése mellett – másolatot kérhet.

A cégbíróságok feladata a nyilvántartás helyességének, a változások átvezetésének felügyelete. A cégbíróság a cégekre vonatkozó közleményeket a Cégek Közlöny című hivatalos lapban hozza nyilvánosságra. A cégnyilvántartás csak elvileg teszi átláthatóvá a társaságok üzleti viszonyait, a valóságban a cégbíróság nyilvántartásai és a Cégek Közlönyben nyilvánosságra hozott adatok nem mindig egyeznek.^{liii}

A beruházásokkal kapcsolatos legfontosabb nyilvántartás az ingatlan-nyilvántartás, amelyben a külön törvényben felhatalmazott hatóságoknak lehetőségük van név alapján keresni, míg egyéb személyeknek lakcím alapján. Az ingatlan nyilvántartások rendszere rendkívül problematikus Magyarországon. A változások bejegyzése késedelmes, viszont az ügyek megsürgethetők – ilyen esetben a korrumpált fél számára felajánlott előny általában készpénz.

Amennyiben a cégek tőzsdei megjelenését a transzparencia tükrének tekintjük, Magyarországról elmondható, hogy rendkívül kevés azoknak a vállalkozásoknak a száma, amelyek vállalják a tőzsdére lépéssel járó átláthatósági és integritási kritériumok teljesítését.

Az üzleti szféra azon területei, amelyekben az állam vagy a politika közvetve vagy közvetlenül érdekelt, a média érdeklődésére számíthatnak. Az ilyen jellegű vesztegetési ügyek széles sajtónyilvánosságot kapnak. A tisztán magánkézben lévő vállalkozások vesztegetési ügyei az óriásvállalkozások botrányait kivéve nem kapnak sajtónyilvánosságot. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a magyarországi média rendkívüli átpolitizált és befolyásolt, feltételezések szerint sok korrupciós botrány megrendelésre készül, így nehéz megállapítani az ügyek mögött rejlő politikai motivációkat.

Panaszok

Magyarországon a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett működik állandó választottbíróóság. A választottbíróóságot az 1994. évi LXXI. törvény szabályozza. Azok a gazdasági társaságok, amelyek szerződésükben esetleges jogvitáikra nézve kiköti az MKIK mellett működő Állandó Választottbíróóság illetékességét, alávetik magukat a választottbíróóság saját eljárási szabályzatának.

A külföldi befektetők körében gyakorlat, hogy visszaélések esetén illetékes nagykövetségükhöz vagy kereskedelmi kamarájukhoz fordulnak panasszal. A befektetői panaszok növekedése következtében a Magyarországon közvetlenül befektetett tőke 85%-át adó országok (Ausztria, Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Hollandia, Japán, Kanada, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország) nagykövetei munkacsoportot hoztak létre azzal a céllal, hogy nyomást gyakoroljanak a magyar kormányra az üzleti élet átláthatósága érdekében.

A külföldi cég panasza esetén az adott képviselő dönti el, hogy kiáll-e a panaszos cég mellett. A nagykövetségek a vállalkozások bejelentéseit általában kellő mértéktartással kezelik, ennek ellenére a külföldi befektetők hazai korrupciós helyzetekről szóló panaszai ellentmondásos megítélés alá esnek. Interjúalanyaink felhívták a figyelmet arra, hogy a külföldi befektetők által vezetett vállalatok sem mindig mentesek a korrupciótól, és előfordul, hogy akkor is külképviseletükhöz fordulnak, ha nem értenek egyet a rájuk kiszabott bírságok, büntetések mértékével, vagy egy tisztességes pályázati eljárás – számukra kedvezőtlen – eredményével.

Magyarországon működik Kereskedelmi és Iparkamara, amelynek szabályozását a gazdasági kamaráról szóló 1999. évi CXXI. törvény tartalmazza. A kereskedelmi, ipari és kézműipari tevékenységet folytató gazdálkodó szervezetekkel kapcsolatos kamarai közfeladatokat a kereskedelmi és iparkamarák látják el. Gazdasági kamarák a megyékben, megyei jogú városokban és a fővárosban

működnek, és a székhelyük szerint illetékes megyei (fővárosi) bíróság veszi őket nyilvántartásba, a kamarai tagság nem kötelező.

Korrupciós kockázatok

A Magyarországon tevékenykedő üzletemberek szerint hazánkban nem, vagy csak rendkívül nehezen lehet korrupciómentesen érvényesülni az üzleti életben. A különböző lakossági és vállalati felmérések, a sajtóelemzések, valamint e kutatás keretében végzett mélyinterjúk egyértelműen alátámasztják, hogy a gazdasági élettel összefüggő korrupciós jelenségek az üzletemberek számára nagyobb problémát jelentenek az üzleti és a közszféra találkozásánál, mint az üzleti szektoron belül.

A sajtóban megjelent esetek közel felében valamilyen minisztérium, vagy országos hatáskörű szerv dolgozója volt a korrupcióban érintett egyik fél, ezen kívül a rendőrség a bíróságok jelentek meg a médiában, mint korrupcióban érintett szervek. A feltárt korrupciógyanús esetek 1/3-a azokhoz a szervezetekhez kötődik, amelyeknek hivatalból üldözni kellene az ilyen eseteket.

Az üzletembereket foglalkoztatja a korrupció jelensége, a kifejezés üzleti szókincsük szerves részét képezi. Az interjúalanyok egyikének sem okozott gondot, hogy viszonylag pontosan és részletesen meghatározza a korrupció fogalmát. A definíciók nagy része etikai alapú, aminek következtében sokan a korrupció viszonylag tág meghatározásával élnek: olyan jelenségeket is korruptnak minősítenek, amelyeket a törvény nem büntet, de etikai alapon társadalmilag elítélendők. A válaszadók többnyire az anyagi ellenszolgáltatásért végzett közvetítést, üzletszerzést, az eladó részéről vevőnek adott nem hivatalos, személyes fizetséget, vagy a politikai, szervezeti információnyújtást sorolják a korrupciós tevékenységek körébe.

A megkérdezett válaszadók az önkormányzati szférát, közbeszerzéseket, tendereztetést (állami és önkormányzati beszerzések), EU-s fejlesztési források szétosztását, engedélyek kiadását, és a visszafizetéseket említik első helyen a tipikus korrupciós kockázatok között.

A politikai, egyéni és gazdasági érdekek mind állami, mind helyi szinten összefonódnak, ennek következtében időnként meglehetősen nehéz az üzleti szférán belüli és az üzleti és a(z) (ön)kormányzati szféra közti korrupciós helyzetek különválasztása.

Az üzleti élet szereplőiről nem mondható el sommásan, hogy korrupctak lennének. Interjúalanyunk elmondása szerint a korrupcióra „hajlamos” személyekről „lehet tudni”, hogy azok, hiszen ez egy kicsi ország, az üzletemberek egymás közt gyakran beszélnek ilyenről. A Sonda Ipsos 2007-es, kis- és középvállalkozások körében végzett felmérése azt mutatja, a magyarországi korrupció kulturális okokra, a társalomba beivódott korrupct erkölcsi szemléletre is visszavezethető.^{liv}

A korrupciót kezdeményező fél lehet politikai, üzletember, állami vagy önkormányzati tisztviselő, kutatási eredményeink azt mutatják, hogy a köz- és a magánszféra hasonló mértékben hajlamos a korrupcióra. Sajtóelemzéseink szerint a korrupció szereplőinek többsége magas társadalmi státuszú, a korrumpáltak 57%-a, a korrumpálók 74% dolgozik vezető beosztásban. A korrumpáló és a korrumpált társadalmi státusza között rendkívül szoros összefüggést figyelhetünk meg.

Az eredeti lakóhelyüket illetően a korrupció szereplői az médiában megjelent esetek többségében, illetve közel felében budapestiek voltak (a korrumpáltak körében 54%, a korrumpálóknál 46%). Érdekes eredmény, hogy a korrumpálók között nem ritkák a külföldi illetőségűek (11 esetben, ami az esetek 15%-a). A korrumpáló és a korrumpált lakóhelye között erős korreláció figyelhetünk meg, ami szintén a két fél közötti személyes kapcsolati hálók szorosságára utal.

A korrupció elterjedt jelenség Magyarországon, az üzleti szféra szereplői megtanultak alkalmazkodni ahhoz, hogy a verseny alakulását csak részben határozzák meg a piac törvényei. Interjúalanyaink szerint a korrupciómentes cégvezetés Magyarországon versenyhátrányt eredményez. Kedvezőtlen gazdasági tendenciák mellett a versenyhátrány végzetes lehet egyes vállalkozások számára, ezért sok üzletember számára elemi érdeké vált a korrupció megfékezése, az átlátható viszonyok megteremtése az üzletei életen belül és az üzleti és a közszféra viszonyában.

Üzleti és (ön)kormányzati szféra

Az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai Rendszer nyilvántartásai alapján az ismertté vált közélet elleni bűncselekmények száma 2003 és 2007 között komoly ingadozást mutat (2003-ban 782, 2004-ben 536, 2005-ben 955, 2006-ban 480).^{lv} Az adatokból nem lehet messzemenő vagy egyértelmű következtetéseket levonni a korrupció magyarországi helyzetére nézve, hiszen azokat a következő tényezőket figyelembe véve kell értékelni: a) a korrupt módon elkövetett kihágásokat (pl. a bizalommal való visszaélést^{lvi} vagy a hivatali kötelezettségek megszegését^{lvii}), mint ilyeneket, a rendszer nem tartalmazza; b) tekintettel a korrupció igen magas fokú rejtettségére,^{lviii} a vesztegetésre és befolyással való üzérkedésre vonatkozó adatok (pl. 2006-ban 480) a ténylegesen elkövetett ilyen jellegű törvénysértések csupán töredékét tükrözik;^{lix} c) a számok hirtelen "megugrása" (pl. 2005-ben 955 és 2006-ban 480) szokványos jellemzője a kis statisztikai halmazoknak,^{lx} azonban nem tükrözik a korrupciós bűncselekmények dinamikáját; d) az éves számok a korrupciós bűncselekményeknek csak azt a hányadát tükrözik, amelyről az adott év vonatkozásában adatok állnak.^{lxi} Az adatok korlátozott volta azt sugallja, hogy a felderített korrupciós esetek csupán kis hányadát képviselik a ténylegesen zajló korrupciós gyakorlatnak, melyek többsége felderítetlen marad.^{lxii}

A Magyar Gallup Intézet 2001-ben végzett felmérése is alátámasztja azt a tényt, hogy az üzletemberek a magán- és a közszféra találkozásakor felmerülő korrupciós jelenségeket problematikusabbnak tartják a magánszférán belüli korrupciónál. A megkérdezett cégvezetők legalább harmada úgy vélte, hogy nagy mértékű a korrupció az állami beruházások (53%), a közbeszerzések (53%), a jármű állapotát igazoló papírok beszerzése (46%), önkormányzati engedélyek megszerzése (38%), az áruk vámolása (37%), termékek és szolgáltatások kormánytól való megszerzése (36%) területén. A külföldi multinacionális cégek gyakorlatát illetően 38%-uk gondolta azt, hogy „majdnem mindig” és „rendszeresen” vesznek részt korrupciós ügyekben politikusokkal, míg ugyanezek az arányok az állami adminisztráció estében 39%, a belföldi vállalatokkal kapcsolatban pedig 32%.

Magyarországon 3194 önálló költségvetésű helyi önkormányzat, és mellettük 13 872 költségvetési intézmény működik. A decentralizált rendszer következtében sok településen a helyi önkormányzat kizárólag pénzelosztó funkcióval bír, ugyanakkor van 280-300, jelentős vagyonnal rendelkező városi önkormányzat. Kutatásunk eredményei azt mutatják, hogy a közpénzek felhasználása sokkal kevésbé átlátható a forrásokban gazdagabb, tipikusan városi, vagy a fővárosban kerületi önkormányzatok, mint a központi költségvetés esetében.

Egyik interjúalanyunk szerint a vagyonosabb helyi önkormányzatok önálló gazdálkodó szervezetként működnek, amelynek igazgatótanácsa a képviselőtestület – azzal a különbséggel, hogy tagjai nem tartoznak saját vagyoni felelősséggel döntéseikért.

Egy másik interjúalany a két szektor találkozásánál megjelenő korrupciós helyzetek két nagyobb csoportját különíti el: az egyik akkor fordul elő, ha nagyobb ügyekben a politikai élet szereplői megjelennek (ez gyakran előfordul szerinte); a másik a napi ügyintézés menetét meggyorsító korrupció, ami ahhoz kell, hogy a dolgok az elvárható módon rendeződjenek.

Az üzleti és a(z) (ön)kormányzati szféra találkozásánál megjelenő korrupció fő okai a nem megfelelő jogszabályi környezet (közbeszerzések, párt- és kampányfinanszírozás, lobbitorvény, egyéni felelősség helyett testületi felelősség), szoros személyes kapcsolatok, az önkormányzatok likviditási nehézségei, valamint a politikusok és önkormányzati tisztségviselők alulfizetettsége.

Az üzleti és kormányzati szféra közötti korrupciós jelenségek mögötti motiváció szolgálhat egyéni, közösségi vagy pártérdekeket, illetve ezek kombinációját. Mind kormányzati, mind helyi szinten komoly problémát jelent a közbeszerzések rendszere, amit interjúalanyaink rendkívül korruptnak tartanak, és egyértelműen a pártfinanszírozással hoznak összefüggésbe, de nem mentesek az egyéni haszonszerzéstől sem. A főként helyi önkormányzatoknál előforduló, engedélyek kiadásával kapcsolatos eljárások során felmerülő korrupció célja az egyéni haszonszerzés, de nem kizárt, hogy indirekt módon pártérdekeket szolgál. A hatósági ellenőrzésekkel kapcsolatos korrupció, az ingatlan-nyilvántartás meggyorsítása érdekében fizetett kenőpénzek egyértelműen a korrumpált fél egyéni érdekeit szolgálják.

Pártfinanszírozás

A pártfinanszírozás jelenlegi szabályai nem biztosítják a pártok bevételeinek és kiadásainak átlátható nyomon követését, a kampányfinanszírozás szabályozása pedig kifejezetten arra ösztönzi a politikai szereplőket, hogy bevételeiket és kiadásukat ne jelenítsék meg könyvelésükben. A jogszabályi környezet korrupciós mechanizmusokat generál már a pártokon belül is, de általános feltételezés, hogy a pártok támogatására juttatott összegek állami megrendelések útján visszajutnak a támogató cégekhez. A pártok finanszírozási rendszeréhez hasonlóan maga a politikai elit is alulfizetett, és jövedelmük rendszere nem átlátható Magyarországon.

A politikusok szoros kapcsolatot ápolnak az üzleti szférával, mind helyi, mind központi szinten, a kölcsönös szívességek átláthatatlan hálózatát alkotva. A politika finanszírozásához szükséges forrásokat a kapcsolati tőke felhasználásával biztosítja az üzleti szféra. Mint említettük a magyarországi üzleti szektor nagy részét az állami és önkormányzati megrendelések tartják el; a politikai rendszerbe fektetett források ezeken keresztül térülnek meg.

Tisztességes politikusként nem lehet élni, a rendszer kizárja a tisztességes magatartást, alulról felküzdeni magát az embernek pártrangletrán kizárt, hogy tisztességesen lehet. Vezető pozícióban nagyon nehéz megőrizni az integritást.

A politikai pártok és a politikai elit finanszírozásához kapcsolódó korrupciós mechanizmusok közül a leggyakrabban a közbeszerzéseket említik a válaszadók, de a jelenség tetten érhető az engedélyezési eljárásokban, az állami és önkormányzati vagyonnal való gazdálkodás során, valamint az állami és uniós támogatások felhasználásakor.^{lxiii} A korrupciós mechanizmusok ebben a szegmensben jellemzően többszereplősek, a források áttéteken keresztül, közvetve jutnak el a pártokhoz, politikusok érdekeltségi körébe tartozó cégekhez, így az eredeti összegnek csak egy része jut el a pártkasszáig.

Az üzleti élet ezt nagyon jól tudja, és azt is, hogy a kampányidőszak után vissza fogja kapni a befektetett tőkét valamilyen formában. Megváltozott a kampányfinanszírozás menetrendje is: most már a vállalkozások tudják, hogy a kampány utáni első évben érdemes összeszedni a pénzt a következő kampányra, akkor zajlik a kalapozás, nem a kampány előtt közvetlenül.

A pártokat magánemberek támogatják (üzletemberek), és egyrészt szívességek, másrészt pénz formájában kapják vissza a támogatást.

Van olyan cég, amelyik Horvátországba viszi a politikusokat vitorlázni. Az utasok listáját a kikötőben le kell adni, majd amikor visszaérnek, a kikötői adminisztrátorral kicseréltetik a listát.

Nem politikai kurzustól függ, hogy mennyire érdeklődik a párt, hanem a beszerzés értékétől. Van olyan állami intézmény, ahol interjúalanyunk szerint az ingerküszöb 50 m Ft.

A pártoknak juttatott forrásokból nem mindig kap a közvetítő készpénzt, hanem később kaphat egy felügyelő bizottsági tagságot, vagy amikor a párt elkezd a pénzzel gazdálkodni, akkor valamiféle megbízást.

A politika finanszírozásának visszássága nyílt titok és trükközésre, nem legális megoldások alkalmazására kényszeríti a pártokat, a politikusokat és az üzletembereket, aláásva a demokratikus intézményrendszerbe vetett bizalmat. A változtatás igénye minden fél részéről folyamatosan napirenden van, megállapodás azonban hosszú tárgyalási sorozatok után sem született.

A pártfinanszírozás problematikája nem köthető bal- vagy jobboldali pártokhoz, minden fontos politikai tényező része az alknak. Független elemzők szerint a kormányon és ellenzékben levő pártok között 70:30 arányban oszlanak meg az állami megrendelések útján kifizetett, előzőleg vagy később a pártok kasszájában landoló összegek.^{lxiv}

A jelenlegi status quo a politikai és üzleti elit egy részének rövid távú érdekeit szolgálja, és mivel a magyar politikára egyre inkább az érdek-alapú, választási ciklusokhoz kötődő rövid távú gondolkodás jellemző, a változás egyelőre várat magára.

Míg hiányzik a stabilitás a közszférában és a középállalkozói rétegből lett politikusi rétegben, addig az egész rendszer csúcsán egy rendkívül stabil, kis létszámú, szűk kör áll,

már vagy 20 éve. Ez a kör minden erejével a változtatások ellen hat, érdeke a jelenlegi status quo fenntartása.

Közbeszerzések

A közbeszerzési eljárások során a kormányzati vagy önkormányzati intézmények által alkalmazott korrupciós technikák széles tárháza azt a célt szolgálja, hogy egy adott cég nyerje meg a beszerzést, mert abból a beszerzőnek egyéni és/vagy párthoz fűződő haszna származik.

A 2006-2007-ben a sajtóban napvilágra került esetek 16%-a közbeszerzésekkel kapcsolatos korrupciós jelenséget tárt fel.

A közbeszerzési eljárások különböző fázisaiban eltérő korrupciós technikák alkalmazását figyelhetjük meg. Az egyik legsúlyosabb probléma, amikor a közbeszerzési törvényben foglalt kiskapuk alkalmazásával közbeszerzési eljárás lefolytatása nélkül köttetnek állami és önkormányzati szerződések.^{lxv} Nem ritka, hogy ezekben az esetekben a szolgáltatást nyújtó cég tulajdonosai között akad valamelyik nagyobb párthoz köthető személy.^{lxvi}

A közbeszerzési törvény fő szabályai alól rengeteg kivétel létezik, (pl. ahol az általános közbeszerzési eljárás szabályai nem érvényesek). Néhány ezek közül nemzetközileg elismert elvekre épül, az állam- vagy szolgálati titkot, illetőleg az ország alapvető biztonsági, nemzetbiztonsági érdekeit érintő vagy a különleges biztonsági intézkedést igénylő esetek. Ami inkább megkérdőjelezhető, és tisztán politikai érdekek hatását mutatja, hogy e kivételek alkalmazása az Országgyűlés illetékes bizottságának előzetes döntésén alapul. Ez a kivételek kijelölését jelentős manipulációs veszélynek teszi ki, mivel igen könnyű kapcsolatot találni – bármilyen távoli vagy mesterkéltnak legyen is – a közpénzek és a speciális biztonsági intézkedések között. Más kivételek (pl. műsoranyag vétele) csak részben igazolhatók, mivel a legtöbb e területen aláírt szerződés jóval többről szól, mint speciális művészeti képességekről.^{lxvii}

Kiírás

Amennyiben a beszerző közbeszerzési eljárást indít, gyakori panasz, hogy csak egyetlen cég tudja teljesíteni a tenderspecifikációban foglalt műszaki vagy formai feltételeket. Mivel a beszerzések nagy része (főleg helyi szinten) ismétlődik, ezek az esetek nehezen foghatók a beszerző szakmai felkészültségének hiányára. Természetesen ez utóbbi tényezőt sem lehet kizárni, főleg speciális szolgáltatások beszerzése esetén. Ilyenkor nem ritka, hogy a leendő ajánlattevőt kéri meg a tenderspecifikáció meghatározására, vagy ő maga ajánlja fel segítségét, hogy a közbeszerzési kiírás szakmailag „elég jó legyen”.

A tenderspecifikáció elkészítésébe az ajánlatkérő bevonhat külső szakértőket, velük ilyenkor összeférhetetlenségi nyilatkozatot iratnak alá. Amennyiben a külső szakértő valamelyik ajánlattevőnek is tanácsadója, az összeférhetlenségi helyzet ellenőrizhetetlen, a kiírás viszont kedvezhet a szóban forgó ajánlattevőnek.

A közbeszerzési kiírás szakmai tartalmát a Közbeszerzések Tanácsának nem feladata ellenőrizni, viszont a pályázók megtámadhatják a Közbeszerzési Döntőbizottság előtt. Komoly hiányosság, hogy a tenderdokumentáció jóváhagyása általában testületi döntés, ezért annak tartalmáért senki nem tartozik személyi felelősséggel. Amennyiben a közbeszerzési kiírás valóban nem volt szabályos, és a Döntőbizottság bírságot szab ki, azt közpénzből fizeti ki az ajánlatkérő.

Ajánlattételi szakasz

Az eljárás elindításával állandó a nem nyilvános információk áramlása, jogviták során a pályázók szoktak olyan adatokra hivatkozni, amelyeket elvileg nem ismerhetnének.

A kiíró által ösztönzött kartellezés esete, amikor a kiíró megbeszéli a későbbi nyertessel, hogy az szerezzen még másik két cégtől is az övénél drágább ajánlatot egy tenderre, ugyanakkor bizonyos extra szolgáltatásokat (közösségi, párt vagy egyéni érdekeket szolgáló) „építsen be” saját árajánlatába.

Állami cég meghívásos tendert írt ki, majd a beszerzésért felelős személy szólt egy kis cég vezetőjének, hogy szerezzen még két cégtől ajánlatot, és a sajátjába építsen bele három laptopot, a beszerző személy számára. Így is történt, a pályázati összeg 55%-ába került a valódi teljesítés, 15%-a volt kenőpénz (laptopok plusz készpénz), 8% az

illegálisan foglalkoztatott munkavállalóval kapcsolatos számlamosási költségekre ment el. 10%-os adminisztrációs költséggel számolva a nyertes cég haszna mindössze 12%.

A fenti esetben a kiíró és a leendő nyertes, valamint a pályázó cégek között szoros bizalmi kapcsolat van. Nem ez a helyzet azokban az esetekben, amikor az ajánlattételi szakaszban a jelentkezőket strómanok keresik meg, akik a beszerzés értékének bizonyos százalékáért vállalják, hogy az adott cég lesz a pályázat nyertese.

Van polgármester, aki a Mr. 10% becenevet kapta.

Főiskolai csarnok beépítéséhez és berendezéséhez pályázatot írtak ki a székek beszerzésére, de egy vállalkozónak felajánlották, hogy 60 millió forint készpénz kifizetésével pályázaton kívül megkaphatja a munkát.

Egy város egy beszerzésének esetében első lépésben a pártpénztárnokok jöttek el, áttárgyalták az árat és a feltételeket, majd csak ezután tárgyaltak a műszaki és egyéb szakemberek.

Az építőiparban alagútépítésre pályázott egy cég és a központi kormányzattól kaptak egy telefont, hogy mennyit ér meg nekik a munka. Hallott olyan telefonhívásokról is, amelyek „megsúgták”, hogy a 40 milliós pályázatot 31-gyel is meg lehet nyerni.

Nem ritka eset, hogy az ajánlatkérő a leendő nyertessel bizonyos alvállalkozók bevonásában állapodik meg. Az alvállalkozók az ajánlatkérővel személyes kapcsolatban álló cégek, amelyek a megbízást különböző, az ajánlatkérő képviselőjének, vagy pártjának juttatott előnyökkel hálálják meg.

Az ajánlattételi szakaszban, főleg nagyobb állami tenderek esetén jellemzőek a kartell megállapodások. A nyomozati jogkörrel is rendelkező Gazdasági Versenyhivatal minden tizedik alaposan gyanús kartellügyletet tudja bizonyítékokkal alátámasztani, ez évente 3-5 kartellügylet feltárását jelenti.^{lxviii} A GVH által kirótt bírságok a megkérdezett üzletemberek szerint magasak, ugyanakkor elrettentő ereje messze nem akkora, mint amekkora a GVH eljárása után a beszerzést eredetileg kiíró szerv kártérítési igénye lehetne. Magyarországon még egyetlen kártérítési per sem zárult le, ezért nem rendelkezünk tapasztalatokkal a terület bírói gyakorlatáról.

A közbeszerzési törvény vonatkozó rendelkezése alapján az ajánlatkérő az ajánlati felhívásban jogosult előírni, hogy ne lehessen ajánlattevő az, aki öt évre visszamenőleg versenyeztetési eljárásban kartell-megállapodást kötött, és ezt a bíróság jogerősen megállapította, de még nem fordult elő, hogy közbeszerzési eljárástól eltiltottak volna céget. Egy adott cég eltiltása nem is biztos, hogy orvosolná a problémát, mert ugyanazok a gazdasági csoportok több cégben is részesedéssel bírnak.

A kartell megállapodásokat vagy azért kötik, hogy az egymást jól ismerő cégek felosszák a piacot, vagy a megállapodásokat politikai szándék gerjeszti. Azok a cégek, amelyek kifejezetten politikai okokból alkalmazzák ezt a technikát, sokszor úgy érzik, hogy politikai védőernyő van fölöttük, aminek az a sajátossága, hogy több párt is részét képezi. Az utóbbi időben ez a helyzet megváltozott, a politikai védőernyő nem áttörhetetlen.

Bírálati szakasz

A bírálati szakasz legbevettebb korrupciós technikái a formai okokból való kizárás és a közbeszerzés eredménytelenné nyilvánítása. A közbeszerzési törvény szerint, ha az ajánlatkérő nem képes a szerződés megkötésére vagy teljesítésére, akkor az eljárást eredménytelenné kell nyilvánítani, és ha a felettes szerv visszavonja pénzügyi támogatását, akkor az ajánlatkérő értelemszerűen képtelen a szerződést teljesíteni, és így az eljárást szükségszerűen eredménytelenné nyilvánítják. Új eljárást indíthatnak, ha a felettes szerv újra megadja a pénzügyi támogatást. Ez azon tipikus módszerek egyike, amelynek segítségével a megrendelők megteremtik az általuk favorizált ajánlattevő részére a részvétel lehetőségét – az új eljárásban.

Gyakori panasz, hogy azért zárnak ki ajánlattevőket, mert egy 2-300 oldalas pályázat egyik oldalán rosszul adták meg a pályázat nevét, hiányzott valakinek a mobilszáma, vagy nem volt megfelelő az oldalak számozása. Az érme másik oldala, hogy nagyobb vállalatok sokszor rutinból nyújtanak be pályázatokat, anélkül, hogy a kiírást rendszeren elolvasták volna, és ha nem nyernek, azonnal megtámadják az eljárást.

Meghívásos tender esete: van olyan, hogy főnről leszólnak, hogy valamit meg kell rendelni valamilyen cégtől. Ekkor az ajánlatkérő felhívja az adott dologgal foglalkozó cégeket, hogy tud-e olyat szállítani, aki nem, azt meghívják a tenderre. Első kör lehet, hogy érvénytelen lesz, de a második kiírás esetében már akár egy pályázat is elég.

Van olyan vezető, aki azt mondja az ajánlattevőknek, hogy a tender értékének 10%-áért elintézi, hogy azok nyerjenek. Aztán, aki nyer, attól kap 10%-ot. A többieknek meg azt mondja, ő mindent megtett, de nem sikerült.

Interjúalanyaink szerint előfordul, hogy nagy cégek nem akarnak szembekerülni egyetlen ajánlatkérővel sem, ezért inkább nem támadják meg az eljárást.

Habár az általános szabályok szerint a nyílt eljárás az eljárások fő típusa, minden értéksávban különféle eljárásfajták léteznek, mint nyílt, meghívásos, tárgyalásos, egyszerűsített eljárás és versenypárbeszéd.^{lxx} Ésszerű feltételezés lenne, hogy a meghívásos eljárás terén a legelterjedtebb a korrupció, de szakértők szerint a korrupcióra kész résztvevők mindig megtalálják a közbeszerzés kijátszásának módját, bármely eljárást alkalmaznak is.

Végrehajtási szakasz

A szerződéskötés után a teljesítés során gyakori a szerződésben foglaltakhoz képest kevesebb teljesítés igazolása.^{lxx} A különbségből adódó haszon a helyzettől függően párt- vagy magánszembekbe vándorol.

Egy településen az elkerülő út építéséhez 30 ezer forint/m³ árú aszfaltot 59 ezerért számoltak el, s ez a különbség 50 ezer m³-es nagyságrendben már elég jelentős lett.

Bár a közbeszerzési törvény előírja, hogy a szerződések teljesítéséről az ajánlatkérő köteles tájékoztatást közzétenni, a valóságban a teljesítések ellenőrzése külső szemlélő számára nehezen követhető, illetve a kevesebb teljesítés ritkán szankcionált.

A végrehajtási szakaszban előforduló trükkök és kényszermegoldások sokszor a közbeszerzési eljárás előző szakaszaiban felmerülő problémákból adódnak. Interjúalanyaink szerint szintén gyakori jelenség, hogy irreálisan alacsony árat ajánló pályázóval köt szerződést a kiíró, a kivitelező költségfedezet nélkül vállalja el a munkát, a hiányzó összeget azzal pótolja, hogy nem fizeti ki alvállalkozót. Még ha az eljárás jogszerű is volt, maga a tendencia hosszú távon az átláthatóság ellen hat, hiszen az amúgy is kiszolgáltatott kis- és középvállalkozói réteget tartja a szürkegazdaságban.

A teljesítés abban az esetben is alacsony minőségű lehet, ha a szerződést piaci áron kötötték meg. Egyrészt azért, mert a szerződéses összegbe beépítették a korrupciós díjat, azaz a teljesítésre kevesebb fedezet marad. Másrészt előfordul, hogy a tényleges munkát az alvállalkozók alvállalkozói végzik, és a láncolat végére a beszerzési összegnek csak egy része jut el.

A tenderspecifikáció túlságosan pontos meghatározása azt a veszélyt hordozhatja magában, hogy a pályázó rövid idő alatt alakítja át szolgáltatását, termékét a kiírásban foglaltak szerint, majd a kivitelezés során mégsem tudja teljesíteni az elvárt feltételeket. Mivel a szerződésben foglaltak szerint kell teljesítenie, teljesítése nem éri el a kívánt minőséget.

A szükségesnél költségesebb beruházások, illetve fölösleges kiadások esetén nagyon nehéz megítélni, hogy korrupcióról, vagy csak egyszerű butaságról van szó. Ajánlatkérők szerint sokszor előfordul, hogy a közbeszerzés alkalmazása rugalmatlansága miatt növeli a beszerzés értékét és időtartamát.

A Transparency International becslései szerint a rendszerszerű korrupció 20-25%-kal drágíthatja a beszerzéseket és felesleges, vagy rossz minőségű áruk, szolgáltatások megvásárlásához vezet.^{lxxi} A kartellek elleni fellépéssel, valamint a kiírási feltételek átgondolásával a közbeszerzésben jelentős, akár 20-30 százalékos árcsökkenést lehetne elérni a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium szerint.^{lxxii}

A hazai közbeszerzési rendszer magas korrupciós kockázatot rejt. A közbeszerzési törvény jelenleg is zajló módosítása előremutató tendencia, de várhatóan nem fogja tudni kiszűrni a személyes kapcsolatokból származó, kölcsönös szívességek hálózatán alapuló korrupciós jelenségeket.

Állami és önkormányzati vagyon

Jellemzően helyi önkormányzatoknál jelent korrupciós kockázatot az önkormányzati tulajdonban levő ingatlanok eladása, valamint az önkormányzat ingatlanberuházásai.

Az önkormányzati tulajdonú ingatlanok értékesítésekor elsősorban a személyes kapcsolatok révén szerzett információk jelentenek versenyelőnyt. Interjúalanyunk elmondása szerint már a telek megszerzése korrupcióval járhat.

A tervező cég tudja, hogy kit kell korrumpálni, hogy megkapják (vagy elég gyorsan megkapják) az adott területre az építési engedélyt. Az üzleti élet azon szereplői, akiknek nincs információjuk ezekről a dolgokról, „nagy gondban vannak”. Jellemzően azt használják ki, hogy ha valakinek befektetése van egy adott telekben, már „nem szállhat ki” az üzletből, mert „nagyot bukna”, így ösztönözve van korrumpálni valakit.

Gyakori a külföldi befektetők és önkormányzati döntéshozók kapcsolata során „az eladó-e az adott épület? - attól függ” helyzetek érvényesülése. Interjúalanyunk véleménye szerint ez az esetek 98%-ában van így.

Önkormányzati telket vásárló személy esete, hogy a telek áráról érdeklődött az önkormányzati ügyintézőnél, mire azt a választ kapta, hogy „azt a telket a polgármester úr árulja.”

Az önkormányzat ingatlanvásárlásai során a piaci értéket meghaladó vételár kifizetése a jellemző korrupciós mechanizmus, amelynek során az eladó cég a vételár bizonyos százalékát visszajuttatja a vásárlóknak. Hasonló folyamatok zajlanak önkormányzati ingatlanok felújításakor, és más, közbeszerzéseket nem igénylő, kisebb beruházások során.

Egy cég belépett egy új üzletágba és elkezdtek kapcsolatokat kiépíteni. Megkeresték az önkormányzati szolgáltatókat, és meglepődve vették észre, hogy azok nem érdekeltek abban, hogy olcsóbban vásároljanak.

Egy városban önkormányzati döntés született ingatlanvásárlásról, és a képviselőtestület tagjai meghatározták, hogy mekkora hányadot kívánnak vissza (20%). Az ingatlan eladó cégnél megbizonyosodtak arról, hogy az összeg készpénzben rendelkezésre áll, majd döntöttek az ingatlan áron felüli megvásárlásáról. Bár az épületre nem igazán volt szüksége a településnek.

Az állami privatizáció visszásságait mutatja az a közelmúltbeli eset, amikor a Magyar Államvasutak egyik cégének értékesítésekor különösen magas összeget kapott a vevőtől sikerdíjként egy olyan cég, amelynek vezetése indirekt módon politikai erővel állhat kapcsolatban.^{lxxiii}

PPP

A köz- és a magánszféra fejlesztési együttműködését szolgáló PPP (Public Private Partnership) konstrukciók lényege, hogy az állam bizonyos közfeladatokhoz kapcsolódó feladatokat komplex módon, a közszolgáltatás felelősségével együtt bíz a magánszektorra.

Az Állami Számvevőszék átfogó tanulmányban értékelte a hazai PPP projektek megvalósítását és arra a megállapításra jutott, hogy az első projektek „nem kis veszteséggel jártak a közszféra számára, míg a másik fél elérte (”túlteljesítette”) célját – jelentős nyereséget realizált, biztos (állami) háttérrel teremtett magának hosszú időszakra.”^{lxxiv}

Kutatásunk során az interjúalanyok egyike sem említette a PPP projekteket a korrupciós kockázatoknak kitett területek között, ami minden valószínűség szerint abból következik, hogy más, korrupciós kockázatok rejtő eljárásokkal gyakrabban találkoznak az interjúalanyok. Az ÁSZ tanulmánya szerint „a konstrukció természetéből fakadóan magában hordozza a *pazarlás és a korrupció veszélyét*, ami elsősorban a kormányzati döntésekben megfogalmazódott rövid távú érdekekből, a közszféra felkészületlenségéből, a magánszféra profitérdekeiből, azaz a résztvevők kölcsönös és viszonylag könnyen érvényesíthető érdekeltségéből fakad.”

Tekintettel a konstrukció magas korrupciós kockázatára érdemesnek tartjuk összefoglalni, hogy az Állami Számvevőszék kutatási eredményei szerint fontos lenne a PPP projektekre vonatkozó jogi szabályozás egységesítése, különösen a helyi önkormányzatok szintjén, illetve a magán- és közszféra egymás iránti megítélésében történő szemléletváltás.

Állami és uniós támogatások

Az Európai Unió strukturális alapjainak elosztási rendjét vizsgálva a 2004-2006 közötti költségvetési periódusban a Transparency International megállapította, hogy a források elosztási rendszere megfelel az uniós normáknak, és nagyrészt kivédi a korrupciós helyzeteket.^{lxv} A vizsgálat nem terjedt ki a források felhasználásának hatékonyságára, illetve a nyertes pályázatok lebonyolítása során alkalmazott közbeszerzési eljárások, valamint a teljesítés minőségére.

Jelenlegi kutatásunk során kiderült, hogy az európai uniós, kifejezetten gazdaságfejlesztésre szánt források elosztása és felhasználása körül erős a korrupció gyanúja. Interjúalanyaink elmondása szerint a Regionális Fejlesztési Tanácsok politikai alkuk alapján megyékre osztják le a nyertes pályázatok számát. A MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézete 2007-ben vizsgálta a gazdaságfejlesztési programokon nem induló cégek pályázatoktól való távolmaradásának okait. Míg a kis- és középvállalkozások esetében a magasnak számító önrész, addig a nagyobb cégeknél a bonyolult pályázati rend és a korrupció jelentik a visszatartó erőt.^{lxvii} Amennyiben a pályázati döntések ilyen módon valóban befolyásolhatók, előfordulhat, hogy a sikerdíjakért dolgozó pályázati író/tanácsadó cégek tanácsadói díjuk egy részét a döntéshozásban részt vevő személyeknek juttatják vissza.

2008. április 1-jén hatályba lépett a támogatási rendszerek átláthatóságának javítását célzó törvény^{lxviii}, amely szigorúbban szabályozza a pályázati szakaszokban fellépő összeférhetlenségi helyzeteket. A támogatásokkal kapcsolatos döntésekből a Regionális Fejlesztési Tanácsok elnökei ki lettek zárva, így ők és közeli hozzátartozóik a jövőben nem indulhatnak pályázóként, illetve nem részesülhetnek támogatásban.

Elsősorban a nem megfelelő finanszírozási mechanizmus, és az önkormányzatok likviditási gondjai okozzák azt a – tiszta és átlátható verseny szellemével ellentétes – jelenséget, hogy az önkormányzatok fejlesztési forrásokra egy adott cég segítségével nyújtanak be pályázatot. Közmuvelőiségekkel foglalkozó cégek esetében tipikus jelenség, hogy megkeresik a helyi önkormányzatot azzal, hogy szívesen biztosítják a projekthez szükséges önrészt, amennyiben az adott cég végezheti el a munkát. A kivitelező ajánlata nyilvánvalóan ellentétes a tisztességes verseny elveivel, hátráltatja a vállalkozások fejlesztését és minden valószínűséggel árdrágító hatása van. Az önkormányzatnak azonban sokszor valóban nincs fedezete az önrész biztosításához, valamint nem rendelkezik a pályázat megírásához szükséges kapacitásokkal, ennek következtében az ügylet rövid távon a helyi közösség érdekeit szolgálja. Nem tisztázható egyértelműen az sem, hogy valóban arra a termékre, szolgáltatásra van a településnek a legnagyobb szüksége, amelyhez a felajánló cég az önrészt előfinanszírozás formájában megajánlja. A folyamat mozgatórugója az üzleti cél, hogy el tudja adni a terméket a cég, s a feltételeket azáltal teremti meg, hogy ismeri a kiaknázható pályázatokat, így módon nem garantálható, hogy a település valóban olyan célokra fordítja az erőforrásait, amelyekre a leginkább szüksége van, hanem privát üzleti szempontok alapján döntenek a köz ügyeiről.

„Mindenki jól jár, csak az ország megy tönkre bele.” Ezért van az, hogy „az EU-s források egy része nem ott hasznosul, ahol kellene, hanem díszburkolat lesz belőle valahol”. Azt szokták mondani, hogy két fajta polgármester létezik: aki magának lop, és aki a településének lop. Ha érkezik hozzá egy ajánlat, amely meglebegteti előtte, hogy mondjuk három nyilvános WC-t tudunk építeni a városnak, s még az építetű az elnyert pályázati pénz 10%-át vissza is adja: kockázat semmi és pénzbe sem kerül. Az önrész megfinanszírozását legtöbbször úgy oldják meg, hogy elő-közbeszerzési pályázatot írnak ki, s valamelyik bank megfinanszírozza az önrészt.

A fenti leírt folyamat jelentős árdrágító hatással járhat, amennyiben nem csak az adott cég, hanem politikai érdekek is megjelennek a pályázati összeg meghatározásakor.

1998-ban egy PHARE pályázat keretében kértek pénzt kistérségi társulás beruházása címen csatornázásra. Az önkormányzatnak nem volt pénze, a beruházás 580 millióba került volna. A megyéhez viszont már 800 millió kérelem lett beadva, ahol még rátettek négyezeret, de a budapesti gazdasági bizottsághoz érve már a kezdeti 580 millió tétel 1,5 milliárdra dagadt.

Engedélyezési eljárások

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank és a Világbank „Üzleti környezet és vállalati teljesítmény” (BEEP) vizsgálatában az 1999-es válaszadók tapasztalatai szerint a közigazgatási korrupció leggyakoribb területe bizonyos engedélyek megszerzési eljárása (25% szerint néha, gyakran,

többszörre vagy mindig kell fizetni ilyen esetekben).^{lxxviii} A 2006-2007-ben a sajtóban napvilágra került esetek 16%-a kapcsolódott engedélyek megszerzéséhez.

Az engedélyezési eljárások során gyakori, hogy a helyi önkormányzat különböző feltételekhez köti az engedélyek kiadását. A feltételek szolgálhatják a helyi közösség érdekeit, egyes alvállalkozók teljesítésbe való bevonásának kötelezettségét, illetve az építkezésekkel kapcsolatos engedélyeket kiadó önkormányzati tisztségviselő magánérdekeit.

A tipikusan helyi önkormányzatoknál előforduló korrupciós mechanizmus szerint a helyi közösség érdekét szem előtt tartva csak akkor adnak ki egy építési engedélyt, ha a beruházó extra szolgáltatásokat is teljesít, mint például díszburkolat építése.

Önkormányzati beruházások esetében előfordul, hogy a kivitelező bizonyos, az önkormányzati vezetéssel szoros politikai és gazdasági kapcsolatot ápoló cégek bevonására kényszerül alvállalkozóként a munka elvégzéséhez szükséges engedély fejében. Általános feltételezés, hogy az ilyen típusú tranzakciók során az alvállalkozóknak juttatott összegek egy része pártkasszába vándorol.

Korábban egy kerületi önkormányzattal került kapcsolatba a cég, mert egy X projektet vettek át és kellett az önkormányzati engedély X épületének átfestéséhez. A projekt rendben zajlott, mígnem a befejezés előtt röviddel az önkormányzatnál közölték velük, hogy szükséges lenne egy olyan felmérést végeztetni, amely az épület városképbe való illeszkedését mérné fel., Megmondták nekik, hogy mennyiért és a hatásvizsgálatot melyik cégtől is kellene megrendelni. Végül megtették ezt, hiszen 20 milliós üzlet volt a projektben. December 6-ra, Mikulásra meg is érkezett hozzájuk az engedély.

Az engedélyezéssel kapcsolatos, az engedély kiadójának magánérdekét szolgáló korrupció díja lehet készpénz, vacsorameghívás, vagy más, nem materiális előny, mint pl. rokonok munkához juttatása.

Van olyan önkormányzati tisztviselő, akinél az építkezéssel kapcsolatos engedélyek kiadása vacsorameghívással könnyíthető meg. Ilyenkor maga az önkormányzati tisztviselő hív fel egy bizonyos éttermet, foglal magának és családjának asztalt és étkezik a korrumpáló cég vendégeként.

Az engedélyezési eljárások esetében az idő adja a legnagyobb játékteret a korrumpált fél számára.^{lxxix} Amennyiben az engedélyek egy adott határidőn belül automatikussá válnának, az engedélyek kiadásának korrupciós kockázata jelentősen csökkenne, bár az antedatálást ez a módszer sem szűrheti ki teljesen.

Lobbizás

Magyarországon általában véve nem jellemző a „state capture” – az erős gazdasági magánérdek törvényhozás általi érdekérvényesítése – jelensége, ugyanakkor egyes iparágak (energia, dohány-, IT, gyógyszeripar) jelentős lobbierővel bírnak. A törvényhozás befolyásolásakor nem a közvetlen pénzmozgással járó, hanem sokkal inkább a kapcsolati tőkén alapuló, jogszabályokba nem ütköző korrupció jellemző. Az ilyen jellegű tranzakciók sajátossága, hogy a lobbierdekek érvényesüléséért cserébe nyújtott előny vagy haszon időben elválik a lobbierdek megvalósulásától.

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank és a Világbank „Üzleti környezet és vállalati teljesítmény” (BEEP) 1999-es kutatása szerint a vizsgált cégek 8%-ában úgy vélekedtek, hogy új jogszabályok, törvények és rendeletek befolyásolásáért is fizetni kell.^{lxxx}

A 2006 szeptemberében életbe lépett lobbitorvény nem biztosítja a törvényhozás befolyásolásának átláthatóságát. A jogszabály szűken határozza meg a lobbisták körét, végrehajtása nem következetes, hiányoznak az ellenőrzés eszközei és a gyakorlatban a visszaéléseket nem szankcionálják.

A lobbitorvény hatályba lépése óta eltelt másfél év alatt 531 lobbitevékenységről szóló beszámolót nyújtottak be, azaz negyedévente átlagosan 88 jelentést. A beszámolók szerint ezen időszak alatt érdemi lobbizásról 37 esetben számoltak be, míg a közsféra részéről 57 bejelentett lobbiesemény érkezett.^{lxxxi} A számok egyértelműen azt mutatják, hogy jelentős eltérés van a két fél által regisztrált lobbiesemények között, és minden valószínűség szerint a lobbiesemények töredéke jelenik meg a nyilvánosságban.

A közelmúltban az energiaszektorttal kapcsolatban kaptak sajtónyilvánosságot ellenőrizetlen befolyás következtében megvalósult, közvetve a politikai elitet is érintő kedvezmények.^{lxxxii}

Ellenőrzések

Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank és a Világbank „Üzleti környezet és vállalati teljesítmény” (BEEP) kutatása szerint 2002-ben a válaszadó szervezetek legalább tizede a vám és importügymintezés (11%) esetében feltételezett gyakori korrupciót; 2005-re ez két további területtel – az egészségügyi- és biztonsági vizsgálatokkal (a 2002. évi 5%-kal szemben 2005-ben 12%) bővült.^{lxxxiii} A 2006-2007-ben a sajtóban napvilágra került esetek túlnyomó része ellenőrzésekhez kötődő korrupció (42%).

A gazdaság kifehéritése érdekében mind az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH), mind a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága (VPOP) egyre nagyobb kapacitásokat fordít az ellenőrzésekre.

Az APEH ellenőrzési gyakorlatával kapcsolatban kutatásunk során sok panasz merül fel, interjúalanyaink fő problémája, hogy az adóellenőrök nem partnerként, hanem „szinte bűnözőként” kezelik az üzletembereket, ami részben a jogszabály szemléletmódjának is köszönhető.

Egy külföldi cégnél jelentkező adóellenőrök azzal telefonáltak, hogy jövünk ellenőrizni, mert Önnél már régen találtunk rendellenességet.

Egy kis informatikai cég jelentős jövedelemre tett szert, ami után a cég „túl sok” nyereségadókat fizetett. A következő évben folyamatosan adóellenőrzéseket kaptak, majd megtanultak kreatívabban könyvelni, és megszűntek az állandó ellenőrzések.

A magyar adójog abból indul ki, hogy minden adózó potenciális csaló, akit büntetni kell. Még csak véletlenül sem adófizető állampolgár, akinek adóforintjaiból az állam él és élőszködik, aki halandó ember lévén tévedhet. Ahelyett, hogy arra ösztöklénnék, hogy megértse a szabályokat és tudja, mire és mennyi adóforintja megy el, büntetünk és szankcionálunk és kimondatlanul is csalónak nevezzük. Hisz mi más is lehetett a motivációja pl. a cégtelefonok adóztatásának?

A revizorok megvesztegethetőségéről ellentmondásos információk keringenek, egyes könyvelők szerint nem is érdemes kenőpénz nélkül ellenőrzésre készülni, míg mások nagyon ritkán kényszerültek adóellenőrök megvesztegetésére. Interjúalanyaink tájékoztatása szerint az adóellenőröknek sokszor bizonyos mértékű költségvetési bevételt „produkálniuk kell” a kirótt büntetésekből, és a behajtott adókból. A siker érdekében előfordul, hogy vállalati vezetők már az ellenőrzés kezdetén megállapodnak az ellenőrrel a csúszópénz mennyiségében, a kiszabandó büntetésben, és így a vállalat nincs kitéve a több napos vagy hetes ellenőrzési folyamatnak.

A kiszabott büntetések ellen a vizsgált vállalkozás vezetője fellebbezést nyújthat be. Előfordul, hogy az első- és másodfokú, a cégvezető javára szóló bírósági ítéleteket a Legfelsőbb Bíróság megváltoztatja, ami interjúalanyunk szerint azt mutatja, hogy létezik politikai nyomás az adóbevételek maximalizálása érdekében.

A vámok esetében a kis- és középvállalkozásokra inkább a megélhetési típusú korrupció jellemző, azaz igyekeznek elkerülni a vámok vagy jövedéki termékek utáni adók megfizetését és hamis márkajelzésű termékekkel kereskednek. A nagyvállalatok esetében inkább a vámügymintezés megkönnyítése a korrupció célja, a soron kívüli elbírálást vagy ellenőrzés alóli kivonást fizetik meg.

A VPOP adatai szerint az ellenőrzések során előforduló korrupciós helyzeteket 80-85%-ban az ügyfél kezdeményezi.

További kockázatot jelenthetnek az egyéb (környezetvédelmi, egészségügyi, stb.) szakhatósági ellenőrzések, amelyekről azonban interjúalanyaink tettek említést.

Csődeljárások

A csődtörvény nem szolgálja a csődvédelem intézményét, ugyanis a csődeljárások szinte kivétel nélkül felszámolási eljárásban végződnek. Mindemelllett a felszámolt cég tulajdonosa minden negatív következmény nélkül új céget alapíthat, és gyakran merülnek fel kétségek a felszámolók függetlenségével kapcsolatban.^{lxxxiv}

Egyik interjúalanyunk a magyarországi korrupciós helyzet súlyosbodásának jeleként értékeli egy új korrupciós mechanizmus elterjedését, amely a felvásárlási folyamatokat kíséri. Erről azt mondja el, hogy likviditási problémával küzdő cégeket keresnek meg vállalatok, amelyek felszámoló-biztossal rendelkeznek és felajánlják „szolgáltatásaikat” a felszámolás és csődeljárási jelentés kimenetelére vonatkozóan. A bíróság „meglepő módon” őket jelöli ki felszámoló-biztosként. Ekkorra már ajánlatot tesznek off-shore cégekkel a vállalat maradék vagyonának kivásárlására.

Üzleti szektoron belüli korrupció

A tisztán üzleti tranzakciókhoz köthető, politikai érdekeken és a közszféra dolgozóin kívül eső korrupció elterjedtsége mélyinterjúink eredményei alapján nem közelíti meg a köz- és az üzleti szféra találkozásakor felmerülő korrupcióét.

Az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikai Rendszer szerint az ismertté vált gazdasági bűncselekmények száma folyamatos emelkedés után 2007-re jelentősen csökkent (2003-ban 15088, 2004-ben 16661, 2005-ben 17106, 2006-ban 17862 és 2007-ben 14201).^{lxxxv}

Az üzleti szektoron belüli korrupciós mechanizmusokat elsősorban a szektor struktúrája határozza meg. A kevés tőkével rendelkező kis- és középvállalkozásokra főleg a megélhetési korrupció jellemző, ennek legtipikusabb előfordulási formái a fekete foglalkoztatás, adócsalás, fiktív számlázás, megrendelések utáni visszafizetések, kartell megállapodások. A nagyobb cégek esetében a korrupció célja általában a cég profitjának növelése (tisztességtelen piaci magatartás, kartell megállapodások, adóoptimalizálás) vagy a cég dolgozójának egyéni haszonszerzése.

A magyarországi üzleti kultúra nem a tiszta versenyt helyezi középpontba, aminek csak részben oka a politikai elit finanszírozási problémáiból adódó üzleti környezet. További nehézséget jelent az, hogy az igazságszolgáltatás lassan működik és a joggyakorlat nem kiszámítható. A megbüntetett cégek nem esnek rossz megítélés alá, a kartellezést pedig sokan egyáltalán nem tartják etikátlan magatartásnak.

Egy építőipari vállalkozó nem érti, hogy miért probléma, ha a cégek felosztják egymás között a piacot, hiszen így mindenki jól jár.

A miniszterelnök szerint „a gazdasági szereplőkben megvan a hajlam, hogy korlátozzák a versenyt, hogy megállapodásokkal arra törekedjenek, hogy a piacinál magasabb árat határozzanak meg, és nem piaci körülmények között extraprofitot érjenek el”.^{lxxxvi}

Nagyvállalatok

A nagyvállalatok körében a tisztán üzleti tranzakciók során a beszerzők egyéni hadműveletei és a kartell megállapodások jelentik a fő korrupciós kockázatokat.

A PricewaterhouseCoopers által nagyvállalatok körében két évente készített „Globális gazdasági bűnözés” felmérés 2007-es adatai szerint a vizsgált két év alatt a hazai vállalatok közel kétharmada (62%-a) vált súlyos gazdasági bűncselekmény áldozatává.^{lxxxvii} A leggyakoribb visszaélésfajták a lopás és hűtlen kezelés (48%), a szellemi tulajdonnal kapcsolatos (26%) bűncselekmények, valamint a korrupció és megvesztegetés (17%) voltak. A visszaélések okozta veszteségeket a válaszadók összesen 3,9 md forintra becsülték, ami cégenként 62 millió forint veszteséget jelent két év alatt.

A beszerzők egyéni haszonszerzésre irányuló törekvései a visszafizetések klasszikus mechanizmusát tükrözik. A beszerző azt a beszállítót részesíti előnyben, amelyik a beszerző számára valamilyen extra szolgáltatást ígér (utazás, autó, készpénz, ingyenes orvosi ellátás, stb.). „Annak ellenére, hogy a megkérdezett vállalatok egyre jobban bíznak saját kockázatkezelő rendszereikben, a magyarországi válaszadók által jelzett legsúlyosabb esetek csaknem 30%-át csupán a véletlennek, illetve mások által történő bejelentésnek köszönhetően sikerült felderíteni. Magyarországon a belső ellenőrzés messze a legsikeresebb felderítési eszköz – segítségével a legsúlyosabb gazdasági bűncselekmények 32%-át sikerült feltárni.”^{lxxxviii}

Bizonyos iparágakban létezik a „visszafizetés” jelensége. Ezek az iparágak jellemzően olyanok, ahol magas az üzleti kockázat: súlyra számolnak el, rendszeres mozgás van, a minőség fontos (pl. élelmiszeripar), egy embertől függ a döntés bizonyos helyzetekben,

problémák merülhetnek fel az üzletmenetben. Példaként a húsipart említi, ahol mondjuk 70%-nak kell lennie a beszállító valamely termékében a hústartalomnak, de ők csak 60%-osat képesek előállítani. A beszerző bizonyos ellenszolgáltatásért cserébe „nem figyel oda” a hústartalomra.

Az egyik interjúalanyunk még tapasztalatlan menedzser volt, amikor egy magyar bank felesleges ingatlanjait értékesítette, s az osztrák partner a kialakított árra azt mondta: többet szeretne fizetni. A helyzetet először nem is értették. A különbözetet Bécsben kellett átadniuk, ami a vételárnak 2,5%-a volt. Az interjúalany szerint jellemző ott, hogy nem akarnak 10-15-20%-ot kérni, hanem mértéket tudnak tartani.

A politikai befolyástól mentes kartellügyletek során az egymást jól ismerő cégek állnak össze és beszélnek meg, hogy melyik cég mit szállítson az adott beszerzéshez. A kartell megállapodásokkal leginkább fertőzött szektorok az informatika és az építőipar. Mint azt a közbeszerzések kapcsán említettük, a GVH által kiszabott bírságok a nagyvállalatok számára nem bírnak visszatartó erővel. Ugyanakkor pozitív fejlemény, hogy a budapesti, 60-80 főt foglalkoztató középcégek körében a GVH büntetései hatására csökkent a kartellezés gyakorlata.

A hazai versenykultúra politikai befolyás nélkül is alacsony színvonalú. A vállalatok általában agresszív, a törvényes kereteket gyakran átlépő marketingstratégiát folytatnak, nem ritkán a fogyasztók megtévesztésével. Ezen a területen jelenleg a legtöbb visszaélés a pénzügyi szektorban található, a bankok gyakran félretájékoztatják az ügyfeleket. Az áruházláncok körében tipikus a beszállítók számára a halasztott fizetés, ami a kis- és középvállalkozásokban likviditási gondot okoz.

A tisztességtelen eszközökkel folytatott versenyben nem minden vállalatvezető mer szembeállni a konkurenciával. Van, aki saját biztonságát félti, és vannak, akik nem szeretnék illegális eszközökhoz folyamodni versenypozíciójuk érdekében. Az utóbbi kategóriába tartozó cégek esetében előfordul, hogy profilváltásra kényszerülnek, de egyre több az olyan cég, amely a magyar piac elhagyásán gondolkodik.

Fellépni senki nem fog ellene. Például előfordult, hogy B gyár tudta, hogy az általa kiképzett személyeket A gyár elcsábította és részben feketén alkalmazta. Ezzel A piaci előnyhöz jutott, de B nem tett feljelentést, mert a vezető saját személyét és családja biztonságát féltette a bosszútól, inkább kivonult a piacról.

A multinacionális vállalatok megítélése ellentmondásos. Külföldi tulajdonosaik elvárásai következtében belső ellenőrzési szabályaik és etikai kultúrájuk a piaci verseny tisztaságát szolgálják, és ezáltal hűzóerőt jelenthetnek a tiszta verseny feltételeinek megteremtésében és terjesztésében. "...A külföldi stratégiai befektetők uralma azzal honosít meg magasabb rendű vállalati és azon túlmutató közéleti kultúrát az átmeneti gazdaságokban, hogy végső soron kikényszeríti a viszonylag egyenlő esélyekkel, azonos és tiszta eszközökkel folytatott versenyt, nem engedi, hogy a nyers és törekeny demokrácia politikailag (erkölcsileg) gyenge kormányait és parlamentjeit a folyamatosan újratermelő oligarchia rendre bekebelezze (state capture)".^{lxxxix}

Mindazonáltal a nagyvállalatok jelentős része érintett állami megrendelésekben, ezért az a kép is kialakult róluk, hogy hazai vezetőségük kettős taktikát játszik. Míg a külföldi menedzsmenttel elhitetik, hogy Magyarországon csak úgy lehet üzletet szerezni, ha ajánlataikban, elszámolásaikban trükköket alkalmaznak, addig itthon gátlástalanul kihasználják azt a lehetőséget, hogy a külföldi menedzsment úgymond áldását adta a nem teljesen tiszta ügyletekre.

A multik dupla könyvelést folytatnak, ha kifele azt mondják, hogy 100 egység a korrupciós díj, akkor annak a fele valószínűleg a hazai vezető zsebébe megy. Ha probléma merül fel, akkor a kinti menedzsment számon kéri a magyarországin. Ilyenkor szoktak menni a követségeikhez panaszkodni.

A multik számára kedvező, ha az országot korruptnak ítélik meg nagy nemzetközi elismert szervezetek, mert minél kockázatosabbak vagyunk, annál kevesebb konkurencia jelenik meg a piacon. Azon multik vezetői, akik leginkább küzdenek a korrupció ellen, sokszor maguk is részesei voltak nem egészen tiszta privatizációs folyamatoknak 10-15 évvel ezelőtt.

Kis- és középvállalatok

Interjúalanyaink egybehangzóan állítják, hogy a hazai kis- és középvállalkozások versenyhátrányban, és kiszolgáltatott helyzetben vannak a külföldi tulajdonnal is rendelkező cégekkel szemben. A kis- és középvállalkozói réteg körében jellemző a megélhetési korrupció. Egyrészt nem képesek kitermelni a magas adó- és járulékterheket, így a szegmens kifehéritése a kis- és középvállalkozások teljes fizetésképtelenségének kockázatával járhat. Másrészt a kis- és középvállalkozások sokszor kizárólag egy nagyobb megrendelőtől (legyen az vállalkozás vagy önkormányzat) függenek, aminek következtében vállalják a megrendelők szabta feltételek teljesítését.

Egy nagy cég beruházási osztályának vezetője magánvállalkozóként egy kis céggel is szerződéses viszonyban áll, ott berendezéseket javít, mégpedig a nagy cég berendezéseit, ugyanis a kis céget a nagy megbízta a berendezések javításával. A nagy cégben a beruházási osztály vezetőjéhez futnak be a berendezések cseréjére vonatkozó kérelmek. Mivel ő maga inkább a berendezések javításában érdekelt, amikor döntenie kell, hogy a berendezés-csere kérelmek közül melyikeket veszi előre, azokat a régiókat részesíti előnyben, ahonnan a legtöbb berendezést küldték javíttatni, hiszen neki abból van a pluszbevétele.

A nagyobb építési beruházások esetén a közbeszerzési eljárás tisztaságát kétségbe vonó kis- és középvállalkozások sokszor azért nem támadják meg a döntést, mert félnek, hogy később elesnek a megrendelésektől.

A nem adóátalányt fizető kis- és középvállalkozások körében továbbra is jellemző a fiktív számlázás intézménye, egyes vélemények szerint azért, nem tudják a bérterheket kitermelni. Gyakran előfordul, hogy hajléktalan személyekkel alapítanak cégeket, amelyek számlákat állítanak ki, illetve sok olyan kis cég működik, amely egyszerre funkcionál számlagyárként és kétkezi építőipari munkásként. A számlagyárak esetében behajthatatlan követelések keletkeznek, mivel a cégeknek általában nincs vagyonuk. Az APEH állapítja meg a milliárdos adóhiányt, maximum a cég vezetője kerül börtönbe.

Világszerte jellemző a kiskereskedelem fokozódó koncentrációja, amelynek következtében a nagyméretű kiskereskedelmi láncok úgynevezett „kapuőr” funkciót töltenek be a fogyasztó elérésében, s így a beszállítók gazdaságilag egyre inkább függenek tőlük.^{xc} A nagyobb áruházláncok beszállítói pozícióért komoly harc folyik, ezen a területen tipikusak az áruházlánc beszerzői felé fizetett ún. polcpénzek.

Az üzleti szférában tipikus mechanizmus a kifizetett összeg 10%-ának visszajuttatása a megrendelőhöz. Ez a jelenség szolgáltatások széles piacán tapasztalható, lényege, hogy a feladatot elnyerő vállalkozás szinte automatikusan ad „jutalmat” a megrendelőnek azért, mert az ő cége kapta a megbízást. A jutalék az esetek többségében a megrendelő egyéni haszna lesz. Ez a fajta visszafizetés nagyobb beruházások esetében jelentős árfelhajtó hatással bír.

Építési beruházások esetében gyakran a tényleges teljesítést az alvállalkozói lánc végén helyet kapó kisebb cégek végzik. Az mechanizmus árdrágító hatása melletti további negatív következménye a teljesítés minőségének romlása, hiszen a tényleges kivitelezést végző cég a szolgáltatásért nem kapja meg annak piaci ellenértékét.

A 10-30 főt foglalkoztató kis- és középvállalkozások versenykorlátozó magatartása általában szintén a megélhetést szolgálja. Ezek a cégek nem feltétlenül vannak tudatában annak, hogy árkartelljeik törvénysértők, inkább a józan ész diktálta megoldásnak tekintik az egységes árképzést. Nem tartanak a Gazdasági Versenyhivatal szankcióitól, hiszen méretüknél és az okozott kár volumenénél fogva a GVH látókörén kívül esnek.

Korlátozott mennyiségben természetű élelmiszert termeszto és forgalmazó cégek egymás között rendszeresen egyeztetnek arról, hogy mikor emeljenek árat a nagyobb áruházláncok felé, így azok kénytelenek megtartani eredeti beszállítóikat, és az összes, az adott élelmiszert forgalmazó cég megél a piacon.

Kutatásunk során nem talákoztunk ugyan konkrét esettel, de a szektor működési mechanizmusaiból valószínűsíthető, hogy nagyobb cégek megrendelése esetén kis cégek egymás közt felosztják a piacot, hogy mindenki megrendeléshez juthasson.

A korrupció mértéke és értéke

Interjúalanyaink többsége szerint a korrupció az elmúlt 5-10 évben egyértelműen növekedett Magyarországon. 10-es skálán osztályozva, ahol a tízes érték erős korrupciós fertőzöttséget jelent, interjúalanyaink a korrupció elterjedtségét az üzleti életen belüli korrupciót 3-4-esre, az üzleti és (ön)kormányzati szféra közötti korrupciót pedig 7-9-esre becsülik.

Az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézete (GVI), a Figyelő, valamint a Volksbank Zrt. 2005. januárjában indított a hazai kis- és közepes vállalkozások üzleti helyzetének, kilátásainak feltárását, valamint az azt befolyásoló gazdasági és intézményi tényezők felmérését célzó, negyedévente ismétlődő kutatást. Az adatok azt mutatják, hogy a korrupció az utóbbi két év során terjedt a kis- és közepes vállalkozások körében. Úgy tűnik, a kis- és középvállalkozások vezetői egyre biztosabbak abban, hogy a kormányzati hivatalokban csúszópénz segítségével érhetik el céljukat, illetve rutinosabbá váltak a lefizetésben.^{xci}

Az üzleti élet és kormányzat közötti korrupciót egyre súlyosabbnak érzékelik, ami adódhat az esetek emelkedő számából, de abból is, hogy az interjúalanyok érzékenyebbé váltak a téma iránt. A tisztán üzleti szférán belüli korrupció mértékét csökkenni látják, mivel csökken a gazdasági növekedés, szűkülnek a lehetőségek, óvatosabbak a felek, jobban odafigyelnek a korrupciót működtető helyzetekre (beszerzés, követelés-behajtás, peres ügyek kezelése stb.).

A pártfinanszírozással kapcsolatos intézményes korrupció volumene valószínűleg jóval alacsonyabb a magáncélú korrupciónál, ugyanakkor a politikai elit hitelvesztése gerjeszti a magáncélú korrupciós mechanizmusokat.

A korrupciós tranzakciók jellemzői között megfigyeltük, hogy mi volt a tranzakció során nyújtott előny, szolgáltatás és mi volt a jutalék. A sajtóelemzés megfigyelt korrupciós tranzakciók túlnyomó részénél triviális módon a korrupció során nyújtott szolgáltatás, előny nem anyagi jellegű volt, míg az ezért kapott jutalék a legtöbb esetben pénz volt.

Interjúalanyaink szerint a korrupció sok esetben nem jár pénzmozgással. A korrupció típusától függően a felkínált előny lehet a korrumpáló rokonának álláshoz juttatása, ingyen programok (nyaralás, kulturális események), vacsorameghívás, szakmai konferencián való részvétel, üdülési csekk, stb.

A pénzmozgással is járó korrupciós mechanizmusok esetében a kenőpénz értékére vonatkozó adatok a kutatás módszertana következtében kizárólag becslések, amelyek az interjúalanyok percepcióján, illetve az általuk ismert egyedi eseteken alapulnak. A korrupciós díjat az ügylet értékének 3-25% közöttire teszik az interjúalanyok, mind az üzleti szektoron belül, mind az üzleti és a(z) (ön)kormányzati szektor között. A korrupciós tarifát interjúalanyaink emelkedni látják, amit azzal magyaráznak, hogy a pártfinanszírozás mellett egyre nagyobb egyéni érdekeket kell kielégíteni.

Egy-egy interjúalany által említett korrupciós díjak:

- 2001-ben egy 160 m Ft értékű tenderen 20 m Ft-ba került a kenőpénz (12,5%).
- Autótöréssel kapcsolatos biztosítási csalások terén a biztosító ügyintézőjének a magasabb kárérték meghatározásáért a kárérték 10%-a a kenőpénz.
- Nagyobb pályázati projekt esetén a visszafizetés összege a projekt értékének 10%-a.
- Önkormányzati beszerzés esetén a polgármesternek visszafizetendő összeg a projekt értékének 3-10%-a.
- Multinacionális cégeknél már tapasztalt olyat, hogy normál tenderek elbírálói egy jó döntés után egy drága autóval lettek gazdagabbak.
- Országosan a központi kormányzat szintjén 40-50 md Ft, helyi szinteken ennek két-háromszorososa folyik el.

A pénz útja

A klasszikus vesztegetések esetében a korrupciós jutalék beépül a korrumpáló fél által nyújtott szolgáltatás árába, a korrupciós díjat úgy kell eljuttatni a kedvezményezettnek, hogy a kiadás életszerű teljesítést tükrözzön. Válaszadóink szerint egyik módszer a több láncszemes tanácsadói és

üggyédi szerződések alkalmazása, civil szervezetek közbeiktatása, amelyek révén a pénz útja követhetlenné válik, és nehezen bizonyítható, hogy a kifizetés politikushoz közel álló cégnek történt volna.

Interjúalanyaink elmondása szerint előfordulnak készpénzes fizetések, és magánszámlák közötti pénzmozgások is, de a felek ügyelnek arra, hogy a pénz útja nehezen legyen követhető, és a korrupciós jutalékok kifizetése időben elváljon az előny biztosításának időpontjától. Léteznek kifinomult technikák a korrupciós helyzetek megteremtésére, kezelésére és megszervezésére, ilyen például, hogy kis papírra írják fel a találkozó helyét és idejét, ha esetleg hangfelvétel készülne.

Előfordulnak olyan esetek, amikor a korrumpáló cég rendelkezik külföldi bankszámlával és a megrendelő részéről egy küldönc egyszerűen kimegy az adott országba és egy táskában hazahozza a pénzt („a korrumpáló cégnek rendelkeznie kell a megfelelő struktúrákkal”).

Egy vélemény szerint: idővel a brutális és egyszerű technikák helyét, amikor borítékokban/aktatáskákban átadott készpénz ügylet is zajlott, átvették a finomabb technikák. Ahogy fogalmaz: „finomodik a kín”.

Ma már a korrupció nem asztal alatt átcsúsztatott bőröndökkel megy, az sem történik meg, mint ami megtörtént tizenöt évvel ezelőtt, hogy egy állami cég képviselője szemtől-szembe megmondta, hogy ezért és ezért a tevékenységért kétszázezer forintot kér. Ma a komoly cégek alvállalkozókat és tanácsadókat alkalmaznak, lehet tudni, hogy kit kell megkeresni.

A korrupciós összeg „tiszttára mosása” történhet úgy is, hogy (1) a cég tulajdonosa adja át személyesen az osztalékából, mert még így is megéri neki; (2) a munkatárs számlájára érkezik meg az összeg „jövedelemként”, s ezt ő visszaadja; (3) off-shore céges megoldásokkal, kis költséggel lehet kivenni pénzt.

Többen megerősítették, hogy az illegális jövedelmeket külföldön költik el, vagy külföldi bankszámlákon tartják, ahova vagyonosodási vizsgálat nem terjed ki.

Bár kutatásunk módszertana nem engedi meg, hogy általános következtetést vonjunk le, úgy tűnik, hogy a korrupció az intézményesülés tendenciáit mutatja. A sajtóelemzés eredményei szerint a feldolgozott 107 esetből egy kivételével minden esetben meg lehetett állapítani, hogy egyszerű, kétszereplős tranzakcióról van-e szó, amelynek során „egy adás-vétel” zajlik le, vagy többszereplős, láncba szerveződő tranzakció-sorozatról. Az eredmények szerint az előbbi csoportba tartozik a feldolgozott esetek 62%-a az utóbbiba pedig 38%-a. A mélyinterjúk során arra a következtetésre jutottunk, hogy a korrupciós tranzakciókban jellemzően több szereplő jelenik meg, amíg a korrupciós díj eljut a végső felhasználóhoz.

Ezek az eredmények arra vallanak, hogy a korrupció jelensége intézményesült formájában nem elhanyagolható súllyal van jelen a mai magyar gazdasági életben. Fontos szerepet kap a megrendelések, az erőforrások elosztásánál, a szabályozásnál, illetve a hátrányos gazdasági következményeknek egyes üzleti szereplők számára való semlegesítésében.

Értékelés

A korrupció, s azon belül az üzleti korrupció a magyar társadalom elterjedt jelensége. Tényleges mértékéről és mechanizmusairól, konkrét típusairól (Hogy hogyan is zajlik le pontosan?) azonban keveset tudunk. A korrupció elterjedtségét jól jellemzi, hogy az interjúk során minden kérdezett tudott legalább egy (de általában több) olyan esetet felsorolni az elmúlt évekből, ami vele, vagy közvetlen ismerőseivel történt meg, azaz bizonyos tranzakcióknál jellemző és általánosan elterjedt az üzleti életben.

Az üzleti korrupció sokféle, heterogén jelenség, nem kötődik egyértelműen szektorokhoz, megoszlása valószínűleg nagyon egyenetlen. A vállalatvezetők jól látják a korrupció jelenségét: annak okait, lefolyását és következményeit. Hajlandóak nyilatkozni róla, sőt a korrupció elleni fellépésre vonatkozóan is számtalan konkrét javaslatot fogalmaztak meg.

A gazdasági élettel összefüggő korrupciós jelenségek az üzletemberek számára nagyobb problémát jelentenek az üzleti és a közszféra találkozásánál, mint az üzleti szektoron belül. Túlzott állami befolyást mutatják az üzleti szférára nehezedő magas adminisztratív terhek, a gazdaság jelentős részét uraló állami megrendelések, valamint a politikai és gazdasági elit szoros összefonódása. A gazdasági bűncselekmények felderítési aránya jóval magasabb, mint a közélet elleni bűncselekményeké.

Az üzleti szektor korrupciós mechanizmusainak megfékezésére több előremutató kormányzati kezdeményezés indult. Tekintettel azonban az üzleti és a politikai elit összefonódásából adódó magas korrupciós kockázatokra, a korrupcióellenes intézkedések csak akkor lehetnek hatékonyak, ha azokhoz valódi politikai akarat és elkötelezettség társul.

Az üzleti szektorban megjelenő korrupciós mechanizmusokkal kapcsolatban feltárt fő problémák:

1. Az üzleti korrupciónak kedvező feltételeket biztosít a gazdasági szereplőkre vonatkozó tágabb jogszabályi környezet, mint az adózásra és a lobbizásra vonatkozó szabályok, a közbeszerzési és a pártfinanszírozási törvény, melyek nem biztosítják a kiszámítható, jól tervezhető, átlátható és részrehajlásoktól mentes ügymenetet.
2. A nem kiszámítható gazdaságpolitika és adószabályok magas korrupciós kockázatot rejtene.
3. Mint az NIS többi pillérében, az üzleti szektor esetében is súlyos hiányosságok mutatkoznak a számonkérhetőség és a jogalkalmazás területén. A visszaélések feltárása cégeken belül és az állami szervek részéről sem hatékony, a bírósági döntések nem tükrözik a törvények szigorát, ami a gazdasági és közélet elleni bűncselekmények enyhe megítéléséhez vezet, valamint nincs elrettentő hatással a korrupciós ügyletek résztvevőire.
4. A magyarországi üzleti kultúra nem a tiszta versenyt helyezi középpontba. Az üzleti szféra csak kis hányadában van tisztában az etikus üzleti magatartás hosszú távú profitteremtő és kockázatcsökkentő pozitív hatásával. Az üzleti korrupciós jelenségek esetében is meghatározók a történelmi kulturális hagyományok, amelyek a bizalmi kapcsolatok hálózatát helyezik előtérbe a különböző társadalmi tranzakciók megvalósításához.
5. Az üzletemberek szerint a korrupciós kockázatok magasabbak az üzleti és a(z) (ön)kormányzati szféra találkozásánál, mint az üzleti szektoron belül. A leggyakrabban említett kockázatos területek: közbeszerzések, állami és önkormányzati vagyon, állami és európai uniós támogatások, engedélyek és ellenőrzések.

Ajánlások

A korrupció elterjedtségében, illetve az ellene folyó küzdelemben a politikai elitnek, ezen belül pedig a kormánynak meghatározó szerepe és felelőssége van. Az üzleti életben tapasztalható korrupció csökkentése nem valószínűsíthető meg a politikai elit valódi elkötelezettsége, személyes példamutatása és az etikus üzleti magatartást középpontba helyező szemlélet meghonosítása nélkül.

A korrupció elleni fellépés akkor lesz hatékony, ha megkeresi a tipikus korrupciós helyzeteket és ezeknél avatkozik be intézményi, szabályozási eszközökkel.

Az állami és az üzleti szféra átlátható együttműködésének elősegítése érdekében az alábbi ajánlásokat tesszük:

A társadalom tudatosítása terén

- Üzleti etikai kódexek alkalmazása, tudatosítása, terjesztése az üzleti szektorban – a nagyvállalatok hangsúlyos felelőssége mellett.
- A CSR (Corporate Social Responsibility) intézményrendszere terjesztése az üzleti életben.
- Bejelentések rendszerének kiépítése, és a bejelentők védelmének biztosítása a vállalatoknál (whistleblowing).
- Jogkövető magatartásra való nevelés a politikai és az üzleti elit példamutatásával.
- Átláthatósági megállapodások^{xcii} alkalmazása a közbeszerzések során.
- Etikai kódexek bevezetése és tudatosítása a közszférában.

A jogalkotás terén

- Az állam által ellátandó közfeladatok pontos meghatározása, és az állami költségvetés szűkítése.
- A közbeszerzési törvény egyszerűsítése, befolyásolási pontok számának csökkentése, egyéni felelősség intézményének bevezetése.
- Pártfinanszírozási rendszer reformja a T/4190 törvényjavaslat mielőbbi elfogadásával. A törvényjavaslat tartalma a parlamenti vita során változhat, ezért szükséges hangsúlyozni, hogy az új jogszabályok akkor lesznek működőképesek, ha az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet e témában tett javaslatait tükrözik.^{xcii}
- Csódtörvény módosítása, összeférhetlenségi helyzetek szabályozása.

A jogalkalmazás terén

- Következetes jogalkalmazás a korrupciós esetek felderítésének hatékonysága növelésével és a visszaélések minden esetben történő következetes szankcionálásával.
- Egységes joggyakorlat alkalmazása a gazdasági élettel összefüggő perekben.
- Nyomozati és igazságszolgáltatási szervek munkatársainak képzése.
- Lobbizás törvény végrehajtásának szigorú ellenőrzése.
- Kartellbüntetések után kártérítési perek indítása.

A nyilvánosság terén

- A közbeszerzésben győztes pályázat teljes körű nyilvánosságra hozatala, a teljesítés nyomon követhetőségének erősítése.
- Az alapítványi gazdálkodás nyilvánosságának erősítése.
- Oknyomozó újságírás jogszabályi és gyakorlati feltételeinek erősítése.

Eljárásrendi javaslatok

- Adózás és engedélyek rendszerének egyszerűsítése, elektronizálása.
- Engedélyezési eljárásokban: ha a hatóság saját eljárási rendjét megsértve nem tartja be a maga állította határidőt, az engedély-kérelem automatikusan hatályba lép. Az intézkedés megköveteli az engedélyt kiadó hatóságok belső ellenőrzésének megerősítését.

Irodalomjegyzék

A Magyar Európai Üzleti Tanács jelentései, 2006, 2007

Államreform Bizottság: *A közfeladatok felülvizsgálata*, 2007. január, http://www.allamreform.hu/letoltheto/kozfeladatok/hazai/kozfeladatok_felulvizsgalata_modszertani_utmutato.pdf

Báger Gusztáv, Hamza Lászlóné és Kovács Richárd: A köz- és magánszféra együttműködésével kapcsolatos nemzetközi és hazai tapasztalatok, Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet, 2007. április

Bakács András és Borkó Tamás: Az állami szerepvállalás európai modelljei: a mediterrán, a skandináv, az angolszász, valamint a német-francia kontinentális modell – tanulságok Magyarország számára, International Center for Economic Growth, Európai Központ, Munkafüzetek 13. 2006. június

Cserpes Tünde, Szántó Zoltán és Tóth István János: *Korrupciógyanús esetek a médiában. Tartalomlemezés és a korrupció típusai*, 2008, tanulmány a Transparency International Magyarország számára

Dobos Krisztina: *Nagyméretű kiskereskedelmi láncok és beszállítók kapcsolata*, MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet, 2007

Fekete István, Ligeti Csák, Pataky Péter: *A gazdaság kifehérítését szolgáló bizottság jelentése*, 2008. február 14.

Gulyás Gyula: *A politikai korrupcióról*. Megj: Gulyás Gy. (szerk.) (2004): Politikai Korrupció, Aula Kiadó, Budapest, pp. 7-43.

Hamecz István: *Növekedés és költségvetési mozgástér*, előadás a Honnan, hová, meddig? A közpénzek felhasználásának reformja című konferencián, 2008. április 22.

Kósa Eszter és Alexa Noémi (szerk.): *Corruption risks in Hungary*, Transparency International 2007

Kránitz Mariann: *A korrupciós bűnözés* (Criminal Corruption). KJK, Budapest, 1988.

Krekó Judit - P. Kiss Gábor: *Adóelkerülés és a magyar adórendszer*, Magyar Nemzeti Bank, Műhelytanulmányok 65.

Lóránt Zoltán: *A közpénzek felhasználásának reformja „az államháztartás helyi szintjén”*, előadás a Honnan, hová, meddig? A közpénzek felhasználásának reformja című konferencián, 2008. április 22.

Mong Attila és György Bence: *Milliárdok mágusai*, 2003. Vízkapu Kiadó

Nagy Zita Éva, Szántó Zoltán és Tóth István János: *Kutatási eredmények a magyarországi korrupcióról. A szakirodalom áttekintése*, 2008, tanulmány a Transparency International Magyarország számára

Német-Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, *Konjunktúrajelentés 2008*,

Pálinkó Éva, Szántó Zoltán és Tóth István János: *Üzleti korrupció Magyarországon vállalatvezetők szemszögéből. Interjúelemzés*, 2008, tanulmány a Transparency International Magyarország számára

Rose-Ackerman, S. (1978): *Corruption. A Study in Political Economy*, Academic Press, New York.

Sik Endre (1999): *The Bad, the Worse and the Worst – Guestimating the Level of Corruption*, Paper presented at Conference on Corruption, Commissioned by the Princeton University and CEU, Budapest, December, p. 29.

Szántó Zoltán (1997): "Megbízó, megbízottak és kliensek. Vázlat a korrupció fogalmáról," *Szociológiai Szemle*, No. 4., pp. 109-114.

Szente Zoltán (szerk.) *Korrupciós jelenségek az önkormányzati közigazgatásban*. Közigazgtási Intézet, Budapest, 2007.

Tóth István és János Szántó Zoltán: *Üzleti korrupció Magyarországon többféle nézőpontból*, 2008, tanulmány a Transparency International Magyarország számára

Tóth István János (2000): *A korrupció néhány tényezője az átalakuló gazdaságokban*, kézirat

Vámosi-Nagy Szabolcs: *Egy adóátalakítás lehetséges irányai*, előadás a Honnan, hová, meddig? A közpénzek felhasználásának reformja című konferencián, 2008. április 22.

Hivatkozások

ⁱ Kósa és Alexa: *Corruption risks in Hungary. National Integrity System Country Study Part One*, Transparency International, 2007.

ⁱⁱ Pellegrini és Gerlagh: *Corruption's Effect on Growth and its Transmission Channels*, *Kyklos*, 57. kötet, 3. szám, pp. 429-456, 2004, <http://www.blackwell-synergy.com/doi/abs/10.1111/j.0023-5962.2004.00261.x?journalCode=kykl> [Letöltve: 2008. április 26-án]

ⁱⁱⁱ Hasonlóan többféle szempontot és módszert (hivatalos statisztikák, sajtóelemzés, mélyinterjúk, kockázatelemzés) érvényesítenek az önkormányzati korrupcióval kapcsolatos kutatásuk során Sente Zoltán és munkatársai: Sente 2007.

^{iv} A mélyinterjú alanyok megoszlása: 20 fő üzleti szektor, 8 fő állami szektor, 2 fő szakértő. Az üzletemberek nagy részét (80%-a) nemzetközi nagyvállalatok vezetői, 20%-át részét kis- és középvállalatok vezetői tették ki.

^v A mélyinterjúk és a sajtóelemzés módszertanát a Budapesti Corvinus Egyetem kutatócsoportja dolgozta ki, részletes leírásuk az adott háttér tanulmányok bevezetőiben olvashatók.

^{vi} Cserpes Tünde, Szántó Zoltán és Tóth István János: *Korrupciógyanús esetek a médiában. Tartalomelemzés és a korrupció típusai*, 2008, tanulmány a Transparency International Magyarország számára

Nagy Zita Éva, Szántó Zoltán és Tóth István János: *Kutatási eredmények a magyarországi korrupcióról. A szakirodalom áttekintése*, 2008, tanulmány a Transparency International Magyarország számára

Pálinkó Éva, Szántó Zoltán és Tóth István János: *Üzleti korrupció Magyarországon vállalatvezetők szemszögéből. Interjúelemzés*, 2008, tanulmány a Transparency International Magyarország számára

^{vii} Tóth István és János Szántó Zoltán: *Üzleti korrupció Magyarországon többféle nézőpontból*, 2008, tanulmány a Transparency International Magyarország számára

^{viii} A korrupció fogalmának és típusainak részletes meghatározását lásd Cserpes Tünde, Szántó Zoltán és Tóth István János: *Korrupciógyanús esetek a médiában. Tartalomelemzés és a korrupció típusai*, 2008, tanulmány a Transparency International Magyarország számára

^{ix} Részletesebben lásd: Szántó 1997.

^x A megbízó (például egy adóhivatal vezető tisztviselője) alkalmazásában álló megbízott (például egy adóellenőr) kapcsolatba kerül a klienssel (például egy adófizetővel). A megbízott – a modell szerint – akkor válik korrupttá, ha a korrupcióból származó tiszta haszna várhatóan meghaladja azt a hasznot, amelyet akkor élvez, ha tisztességes marad. A kliens – a modell szerint – akkor próbálkozik megvesztegetéssel, ha az abból származó tiszta haszna várhatóan meghaladja azt a hasznot, amelyet akkor élvez, ha nem korrumpál. A korrupst megbízott – miközben személyes előnyökre tesz szert – költségeket ró a megbízóra, mivel tevékenysége negatív külső gazdasági hatásokkal jár, amelyek csökkentése időt és erőforrásokat emészt fel. A megbízó célja az, hogy a megbízottat optimális mértékű produktív és optimális mértékű improduktív - azaz korrupst – tevékenység elvégzésére ösztönözze. A megbízó alapvető problémája abból az információs aszimmetriából fakad, amely kettőjük kapcsolatának inherens jellemzője.

^{xi} Fekete István, Ligeti Csák, Pataky Péter: *A gazdaság kifehérítését szolgáló bizottság jelentése*, 2008. február 14. <http://www.feheredes.org/docs/2008februar.pdf> [Letöltve: 2008. május 11-én]

^{xii} 1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmánya, 9. §.

^{xiii} <http://www.doingbusiness.org/economyrankings/?regionid=2> [Letöltve: 2008. április 26-án]

^{xiv} <http://www.gkm.hu/feladataink/kkv/ukf> [Letöltve: 2008. április 26-án]

^{xv} <http://www.vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=195145> [Letöltve: 2008. április 26-án]

^{xvi} A jogszabály a következő területekre terjed ki: a tisztességtelen verseny tilalma, a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásának tilalma, a gazdasági versenyt korlátozó megállapodás tilalma, a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés tilalma, a vállalkozások összefonódásának ellenőrzése.

^{xvii} Az Országgyűlés tárgysorozatra vette a T/5657. számú törvényjavaslatot, amely (i) a kartellben részvevő társaságok vezető tisztségviselőit személyesen is felelőssé tennék a társaság versenyjogsértéséért, (ii) az engedékenységi politikát törvényi szintre emelné és (iii) a versenyjog megsértése miatt indult kártérítési perekben a bizonyítási terhet megfordítanák.

- ^{xviii} Pénzügyi rendszer pénzmossási célra történő felhasználásának megakadályozásáról szóló 91/308/EGK irányelv, valamint az azt módosító 2001/97/EK irányelv
- ^{xix} 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, XI. fejezet, VII. cím
- ^{xx} <http://www.ado.hu/adotorvenyek.php> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xxi} 2004-ben a kormány a helyi iparüzési adó eltörlését ígérte 2008-ra, jelenleg a kérdés nincs napirenden.
- ^{xxii} Eötvös Károly Közpolitikai Intézet kutatásai, Szegény pártok, gazdag kampány.
<http://www.ekint.org/ekint/ekint.news.page?nodeid=124> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xxiii} Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank: *Magyarország stratégia*, 2008. január 22.
<http://www.ebrd.com/about/strategy/country/hungary/strathun.pdf>
- ^{xxiv} Pénzügyminisztérium, *Statisztikai adatsorok, Főbb makrogazdasági mutatószámok*
[http://www2.pm.gov.hu/web/home.nsf/portalarticles/9CE71763C9C1ECB1C125727C0048022C/\\$File/Fobb%20makrogazdasagi_jelzozsamok%20eves%20adatok.xls](http://www2.pm.gov.hu/web/home.nsf/portalarticles/9CE71763C9C1ECB1C125727C0048022C/$File/Fobb%20makrogazdasagi_jelzozsamok%20eves%20adatok.xls) [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xxv} Magyar Nemzeti Bank: *Jelentés az infláció alakulásáról*, 2008. február
http://www.mnb.hu/Engine.aspx?page=mnbhu_inflacio_hu&ContentID=10741 [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xxvi} Simor András: *Lemaradás vagy felzárkózás – ez ma a kérdés*, Népszabadság, 2008. március 24.
<http://www.nol.hu/cikk/485902/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xxvii} Az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank: *Magyarország stratégia*, 2008. január 22.
<http://www.ebrd.com/about/strategy/country/hungary/strathun.pdf> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xxviii} Hamecz István: *Növekedés és költségvetési mozgástér*, Világgazdaság közpénzügyi konferencia, 2008. április 22.
- ^{xxix} Vásárlóerő paritáson mért GDP/fő aránya a 27 EU tagállam viszonylatában rendkívül alacsony, az Ecostat 2008-as adatai szerint Magyarország a 22. helyet foglalja el a listán.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996.45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/&product=STRIND_ECOBAC&depth=2 [Letöltve: 2008. május 11-én]
- 2006-ban a GDP százalékában mért bruttó beruházások értéke Magyarországon 17,3% volt. A régióbeli országokban Lengyelország után ez a legalacsonyabb érték.
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996.39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=EU_strind&root=EU_strind/strind/ecoref/er070 [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{xxx} Bakács András és Borkó Tamás: *Az állami szerepvállalás európai modelljei: a mediterrán, a skandináv, az angolszász, valamint a német-francia kontinentális modell – tanulságok Magyarország számára*, International Center for Economic Growth, Európai Központ, Munkafüzetek 13. 2006. június
http://www.allamreform.hu/letoltheto/kozfeladatok/hazai/munkafuzet_13.pdf [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{xxxi} *Közpénzügyi tézisek, Üzletre hangolva program, Gazdaság kifehéredését vizsgáló bizottság, versenytörvény és a közbeszerzési törvény módosítása, stb.*
- ^{xxxii} Az Államreform Bizottság jelentése szerint „A nemzetközi összehasonlító adatok azt jelzik, hogy a magyar állam mind szűkebb, mind tágabb környezetéhez mérten túlméretezett, továbbá egyszerre van jelen a hiány és a pazarlás jelensége.” Államreform Bizottság: *A közfeladatok felülvizsgálata*, 2007. január, p.3.
http://www.allamreform.hu/letoltheto/kozfeladatok/hazai/kozfeladatok_felulvizsgalata_modszertani_utmutato.pdf [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{xxxiii} Fekete István, Ligeti Csák, Pataky Péter: *A gazdaság kifehéredését szolgáló bizottság jelentése*, 2008. február 14. <http://www.feheredes.org/docs/2008februar.pdf> [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{xxxiv} A KSH hivatalos becslése szerint a nem megfigyelt gazdaság hozzáadott értéke a GDP 15%-át teszi ki. Ezt az arányt a hozzáadott értékkel nem mérhető feketegazdaság mértékével, és a nem megfigyelt gazdaság nem feketegazdaságra vonatkozó mértékével kell módosítani. Ld. Fekete István, Ligeti Csák, Pataky Péter: *A gazdaság kifehéredését szolgáló bizottság jelentése*, 2008. február 14.
<http://www.feheredes.org/docs/2008februar.pdf> [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{xxxv} *Tájékoztató a Kormány részére a feketegazdaság visszaszorítására tett intézkedésekről, azok hatásairól*, 2007 <http://www2.pm.gov.hu/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xxxvi} www.feheredes.org, ellenőrző hatóságok létszámának növelése, fordított ÁFA bevezetése, stb.
- ^{xxxvii} Nettó adóbefizetések értéke 2005-ben 6406,4 md Ft, 2006-ban 6838,9 md Ft és 2007-ben 7743,4 md Ft volt.
http://www.apoh.hu/data/cms1566/PF_orsz08.xls [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{xxxviii} Fekete István, Ligeti Csák, Pataky Péter: *A gazdaság kifehéredését szolgáló bizottság jelentése*, 2008. február 14. <http://www.feheredes.org/docs/2008februar.pdf> [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{xxxix} Kerek Judit - P. Kiss Gábor: *Adóelkerülés és a magyar adórendszer*, Magyar Nemzeti Bank, Műhelytanulmányok 65. http://www.mnb.hu/Engine.aspx?page=mnbhu_mnbtanulmanyok&ContentID=10153 [Letöltve: 2008. április 26-án]

- ^{xl} Állami Számvevőszék: *A közpénzügyek szabályozásának tézisei*
[http://www.asz.hu/ASZ/femi.nsf/0/1A766D3DD87609B5C12573220041129A/\\$File/ASZ_Kozpenzugyek_Szabalyozasanak_Tezisei_2007-04.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/femi.nsf/0/1A766D3DD87609B5C12573220041129A/$File/ASZ_Kozpenzugyek_Szabalyozasanak_Tezisei_2007-04.pdf), 2007. április [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xli} <http://index.hu/gazdasag/magyar/vege080422/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xlii} <http://www.vg.hu/index.php?apps=cikk&cikk=195145> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xliii} http://hvg.hu/gazdasag/20080410_oecd_tanulmany_magyarorszag.aspx [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xliv} Német-Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, *Konjunktúrajelentés 2008*,
http://ungarn.ahk.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/Bereich_CC/Publikationen/Konjunktur/KB_2008_HU_hu.pdf [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xlv} http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=37,112477&_dad=portal&_schema=PORTAL [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xlvi} http://www.tasz.hu/index.php?op=contentlist2&catalog_id=4153 [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xlvii} <http://gkm.gov.hu/feladataink/kkv> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xlviii} www.bet.hu
- ^{xlix} http://www.gvh.hu/gvh/alpha?do=2&pg=36&m20_act=21&st=1
- ^l Egységes Rendészeti Bűnügyi Statisztikai Rendszer, <http://crimestat.b-m.hu/Krimstat/Krimstat200809/Adatok/bst804K5.xls> [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{li} Gazdasági bűnözés: *Emberek, kultúrák és korlátok*, PricewaterhouseCoopers, 2007,
[http://www.pwc.com/extweb/pwcpublications.nsf/docid/EE3A2B7A07DF1085802570F50039C266/\\$file/Crime_Survey_HUN_FINAL.pdf](http://www.pwc.com/extweb/pwcpublications.nsf/docid/EE3A2B7A07DF1085802570F50039C266/$file/Crime_Survey_HUN_FINAL.pdf) [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lii} <http://www.hblf.org/hungarian/business-ethics-and-transparency.html> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{liiii} <http://index.hu/gazdasag/magyar/mcros080328/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{liiv} Sonda Ipsos: *A gazdasági korrupció megítélése a kis- és középvállalkozások vezetőinek körében*, 2007. október. A tanulmány az Antikorrupciós Koordinációs Testület számára készült, nem nyilvános.
- ^{liv} <http://www.mklu.hu/cgi-bin/index.pl?lang=hu> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lvi} Magyar Polgári Törvénykönyv (PTK), 319. cikk, (1) bekezdés.
- ^{lvii} PTK, 225. cikk, (1) bekezdés.
- ^{lviii} Kránitz, M.: *A korrupciós bűnözés (Criminal Corruption)*. KJK, Budapest, 1988. 113. o. Kó, J.: *Corruption Crimes in the Light of Statistical Data*
- ^{lix} Kránitz M., *On Corruption In: Fight Against Corruption*. IM, Budapest, 2006. pp. 8-9., Ligeti, K.: „Hungarian National Report on Corruption and Related Offences in International Business Relations” In: *Young Penalist Conference on Corruption and Related Offences in International Business Relations* (ed.: Ligeti, K.). “Working Papers No 18.” MTA JI, Budapest, 2003. 65-98. o.
- ^{lx} Kránitz, M.: *On Corruption In: Fight Against Corruption*. IM, Budapest, 2006. 9. o., Kránitz, M.: *A korrupciós bűnözés (Criminal Corruption)*. KJK, Budapest, 1988. p. 114.; Kó, J.: *Corruption Crimes in the Light of Statistical Data*
- ^{lxi} Az 1996-ban elkövetett 480 korrupciós bűncselekmény a 2003-ban indított 39, a 2004-ben indított 103 és a 2005-ben indított 217 eljárásból tevődik össze. Lásd a Mátrainé Berkes T. (az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Statisztikai Osztályának vezetője) által gyűjtött és rendelkezésre bocsátott részletes statisztikai adatokat.
- ^{lxii} Kósa-Alexa: *Corruption risks in Hungary*, Transparency International, 2007
- ^{lxiii} Kutatásunk eredményeit a Sonda Ipsos tanulmánya is alátámasztja: „A magyarországi cégek vezetői szerint a korrupció az állami beruházások, a közbeszerzési eljárással megvalósuló állami és önkormányzati beruházások, illetve a termékek és szolgáltatások kormánytól való megszerzése területén érződik a legjobban.” Sonda Ipsos: *A gazdasági korrupció megítélése a kis- és középvállalkozások vezetőinek körében*, 2007. október. A tanulmány az Antikorrupciós Koordinációs Testület számára készült, nem nyilvános.
- ^{lxiv} Mong Attila és György Bence: *Milliárdok mágusai*, 2003. Vízkapu Kiadó
- ^{lxv} „A közbeszerzési eljárások mellőzésével megvalósuló beszerzések miatt az elmúlt évekhez képest jelentős mértékben megnövekedett számú eljárás végződött jogsértés megállapításával: 2004-ben 12, 2005-ben 7, a beszámolási időszakban mintegy 40 eset.” *Beszámoló az Országgyűlés részére a Közbeszerzések Tanácsának a közbeszerzések tisztaságával és átláthatóságával kapcsolatos tapasztalatairól, valamint a 2006. január 1. - december 31. közötti időszakban végzett tevékenységéről*, Közbeszerzések Tanácsa, 2007. július,
http://www.kozbeszerzes.hu/index.php?akt_menu=280&details=846 [Letöltve: 2008. április 26-án] és
<http://index.hu/politika/belfold/nfujoban4051/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxvi} <http://www.origo.hu/itthon/20080305-a-nemzeti-fejlesztési-ugynokseg-es-a-welt-2000-kft-kozotti.html> és
<http://index.hu/politika/belfold/commitm03/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxvii} Interjú egy a külföldi piacokon aktív magyar üzletemberrel 2007. június 20-án. Fontos, hogy emlékeztetben tartsuk, hogy szigorú névtelenséget kell fenntartanunk, amikor gyakorlati tapasztalatok után érdeklődünk, mivel ez a téma nyilvánvalóan rendkívül kényes.

- ^{lxviii} Gazdasági Versenyhivatal statisztikai adatai: http://www.gvh.hu/gvh/alpha?do=2&st=1&pg=49&m81_act=7 [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{lxix} Meg kell jegyeznünk, hogy 2006-ban az eljárások 60,8%-a nyílt eljárás volt. A Közbeszerzések Tanácsa 2006. évi éves beszámolója. http://www.kozbeszerzes.hu/index.php?akt_menu=280&details=846 [Letöltve: 2008. január 18.]
- ^{lxx} <http://index.hu/politika/belfold/um0124/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxi} Transparency International; http://www.transparency.org/global_priorities/public_contracting Meg kell említenünk, hogy a kérdés érzékenysége miatt a szakirodalom vagy a sajtó csak ritkán foglalkozik nyíltan a korrupcióval. Ezért fontosak számunkra a személyes tapasztalatok és az interjúkban elhangzottak.
- ^{lxxii} Merényi Miklós beszéde a Nemzetközi kartellkonferencián, 2007, http://www.gvh.hu/gvh/alpha?do=2&pg=72&st=1&m5_doc=4435 [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxiii} <http://www.nol.hu/cikk/482568/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxiv} Báger Gusztáv, Hamza Lászlóné és Kovács Richárd: A köz- és magánszféra együttműködésével kapcsolatos nemzetközi és hazai tapasztalatok, Állami Számvevőszék Fejlesztési és Módszertani Intézet, 2007. április, [http://www.asz.hu/ASZ/Tanulm.nsf/0/C6CCA48F5608B832C12573530028981D/\\$File/t134.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/Tanulm.nsf/0/C6CCA48F5608B832C12573530028981D/$File/t134.pdf) [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{lxxv} Strukturális Alapok átlátható felhasználása Magyarországon. Zárótanulmány. Transparency International, 2006. http://www.transparency.hu/strukturalis_alapok_atlathato_felhasznalasa_magyarorszagon [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxvi} <http://www.mno.hu/portal/549985?searchtext=korrupcio> [Letöltve: 2008. április 26-án], Makó Ágnes elemzése alapján. A tanulmány eredetileg az MKIK Gazdaság és Vállalkozáselemző Intézet honlapján (www.gvi.hu) volt olvasható, ahonnan azóta nem elérhető.
- ^{lxxvii} 2007. évi CLXXXI. törvény a közpénzekből nyújtott támogatások átláthatóságáról
- ^{lxxviii} <http://info.worldbank.org/governance/beeps/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxix} <http://index.hu/politika/belfold/0104sltvdkrt/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxx} <http://info.worldbank.org/governance/beeps/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxxi} Igazságügyi Hivatal: A lobbitevékenységről szóló jogszabályok végrehajtása során tett intézkedések, 2008. március 17. <http://www.kih.gov.hu/alaptev/lobbi/statisztikak> [Letöltve: 2008. május 11-én]
- ^{lxxxii} <http://index.hu/gazdasag/magyar/gym080315/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxxiii} <http://info.worldbank.org/governance/beeps/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxxiv} <http://index.hu/gazdasag/magyar/csod080227/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxxv} Lásd <http://crimestat.b-m.hu/KulsoLekerdezo.aspx> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxxvi} Gyurcsány Ferenc nyitóbeszéde a Nemzetközi kartellkonferencián, 2007, http://www.gvh.hu/gvh/alpha?do=2&pg=72&st=1&m5_doc=4435 [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxxvii} <http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/EE3A2B7A07DF1085802570F50039C266> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxxviii} PricewaterhouseCoopers: IV. Globális Gazdasági Bűnözés Felmérés, 2007, [http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/EE3A2B7A07DF1085802570F50039C266/\\$file/Crime_Survey_HUN_FINAL.pdf](http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishations.nsf/docid/EE3A2B7A07DF1085802570F50039C266/$file/Crime_Survey_HUN_FINAL.pdf) [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{lxxxix} <http://nol.hu/cikk/475734/> [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xc} Dobos Krisztina: Nagyméretű kiskereskedelmi láncok és szállítók kapcsolata, MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet, 2007, <http://www.gvi.hu/index.php/hu/research/showItem.html?id=50>
- ^{xc} http://www.gvi.hu/data/research/kkv_korkep_074_071204.pdf [Letöltve: 2008. április 26-án]
- ^{xcii} Az átláthatósági megállapodás egy olyan polgári jogi szerződés, amelyet egy-egy tenderre vonatkozóan ír alá az ajánlatkérő és az ajánlattevő. Az önkéntes megállapodás értelmében a felek a közbeszerzés alatt tartózkodnak a korrupció minden fajtájától, és minden lehetséges információt közzétesznek. A folyamatok monitorozásával egy független szakértőt vagy szervezetet bíznak meg.
- ^{xciii} Eötvös Károly Közpolitikai Intézet: A pártfinanszírozás alapelvei, http://www.ekint.org/ekint_files/File/tanulmányok/apartfinanszirozasalapelvei.pdf [Letöltve: 2008. április 26-án]